

POLSKA AKADEMIA NAUK · INSTYTUT SŁOWIANOZNAWSTWA

ATLAS GWAR BOJKOWSKICH

Opracowany
głównie na podstawie zapisów Stefana Hrabca
przez Zespół Instytutu Słowianoznawstwa PAN

pod kierunkiem
JANUSZA RIEGERA

Tom IV

Część 2. Komentarze do map 186-240

WROCŁAW · WARSZAWA · KRAKÓW · GDAŃSK · ŁÓDŹ
ZAKŁAD NARODOWY IM. OSSOLIŃSKICH
WYDAWNICTWO POLSKIEJ AKADEMII NAUK

ATLAS GWAR BOJKOWSKICH

Prace Slawistyczne

34

Komitet Redakcyjny

Redaktor

MIECZYSLAW BASAJ

Członkowie

Bazyli Białokozowicz, Wiesław Boryś, Halina Janaszek-Ivaničková,
Hanna Popowska-Taborska

ATLAS GWAR BOJKOWSKICH

Tom IV — część 2

POLSKA AKADEMIA NAUK • INSTYTUT SŁOWIANOZNAWSTWA

ATLAS GWAR BOJKOWSKICH

Opracowany
głównie na podstawie zapisów Stefana Hrabca
przez Zespół Instytutu Słowianoznawstwa PAN
(Janusz Rieger, Elżbieta Rudolf-Ziółkowska,
Ewa Wolnicz-Pawłowska)

pod kierunkiem
JANUSZA RIEGERA

Tom IV

Część 2. Komentarze do map 186—240

WROCŁAW • WARSZAWA • KRAKÓW • GDAŃSK • ŁÓDŹ
ZAKŁAD NARODOWY IM. OSSOLIŃSKICH
WYDAWNICTWO POLSKIEJ AKADEMII NAUK

1984

Redaktor naukowy i konsultant

ZDZISŁAW STIEBER

Publikację opiniował do druku

KAROL DEJNA

Mapy i komentarze opracowali

Janusz Rieger 186–210 (także Wstęp i Zakończenie), Elżbieta Rudolf-Ziółkowska
227–240, Ewa Wolnicz-Pawłowska 211–226.
Indeks wyrazów opracowała Wanda Łukasik-Szulowska

Opracowanie graficzne map

Ewa Engel, Barbara Jaworska, Maria Mozolewska

Praca wykonana w ramach programu międzyresortowego nr MR III. 13

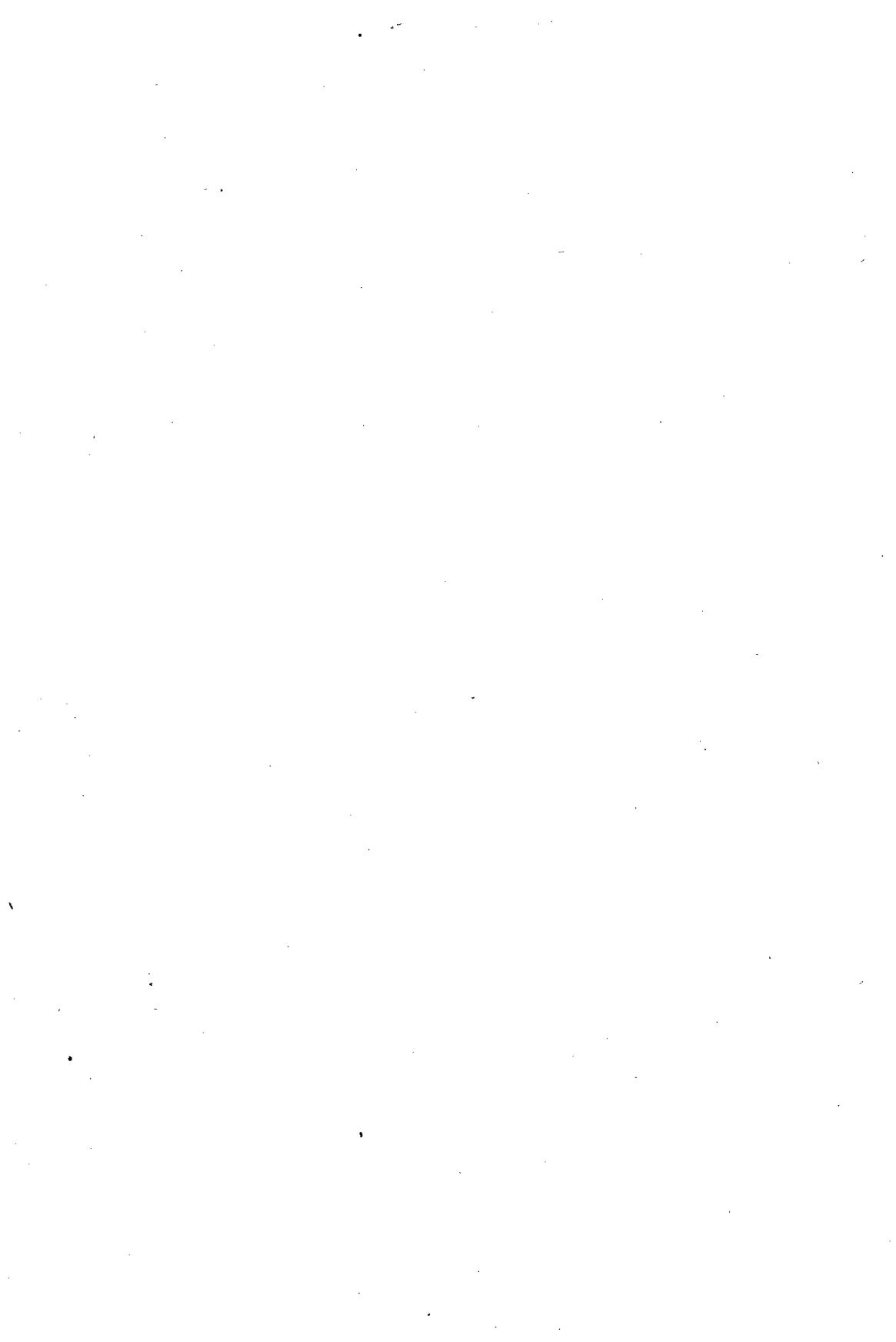
© Copyright by Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1984

PL ISSN 0208-4058
ISBN 83-04-00310-4 całość
ISBN 83-04-01597-8

Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo. Wrocław 1984.
Nakład: 700 egz. Objętość: ark. wyd. 14, ark. druk. 4,63 + 55 map, ark.
A1-6. Papier druk. sat. kl. IV, 70 g, 70 × 100. Oddano do składania
22 VI 1983 r. Podpisano do druku 14 XII 1983. Druk ukończono
w styczniu 1984. Wrocławska Drukarnia Naukowa. Zam. 2287/83 U-6
Cena zł 155. –

SPIS TREŚCI

I. Wstęp	7
Wykaz punktów Atlasu	8
Wykaz skrótów	9
II. Komentarze do map (186–240)	13
III. Zakończenie	61
Summary	66
Indeks wyrazów	69
Spis map	72

I. WSTĘP

W tomie niniejszym kontynuujemy przedstawienie zróżnicowania leksykalnego i słowotwórczego mapowanych gwar w zakresie terminologii pokrewieństwa i powinowactwa; pokazujemy także inne określenia ludzi, zawodów. Jednocześnie rozpoczynamy prezentację bojkowskiej terminologii topograficznej; tu przy ograniczonych zasięgach niektórych wyrazów wykorzystujemy także zapisy nazw terenowych z różnych źródeł.

Tak jak poprzednio szczególną uwagę zwrócono na zasięgi wyrazów bojkowskich w gwarach sąsiednich oraz na wpływy obcojęzyczne, w szczególności polskie, rumuńskie i węgierskie. Interesujące są zwłaszcza wpływy starsze, związane być może z etnicznymi stosunkami na tych terenach w odległej przeszłości (por. np. komentarze do map 203, 204, 209, 217, 225, 232, 237).

W kolejnym, piątym tomie Atlasu zostanie przedstawiona terminologia topograficzna (ciąg dalszy), słownictwo związane z pasterstwem oraz leksyka meteorologiczna.

Brak wyrazu w poszczególnych punktach zaznaczono na mapach tylko na podstawie zapisów S. Hrabca i Z. Stiebera z lat 1934—1939.

Warszawa, w grudniu 1980 r.

J. R.

WYKAZ PUNKTÓW ATLASU

Punkty w zapisach S. Hrabca

1. Łupków, 2. Kuźmina, 3. Wojtkowa, 4. Ropienka, 5. Ustrzyki Dolne, 6. Łobozew, 7. Wołkowyja, 8. Polana, 9. Kalnica, 10. Wetlina, 11. Berehy Górne (dziś Brzegi Górne), 12. Wołosate, 13. Tarnawa Niżna, 14. Stuposiany, 15. Boberka, 16. Żurawin, 17. Krywka, 18. Łomna, 19. Łopuszanka Lechniowa, 20. Czarna, 21. Ławrów, 22. Wołoszynowa, 23. Bilicz, 24. Libuchowa, 25. Suszyca Wielka, 26. Starzawa, 27. Bąkowice, 27a. Michowa, 28. Lacko, 28a. Niżankowice, 28b. Błozew Górna, 29. Grodowice, 30. Wola Rajnowa, 31. Stara Ropa, 32. Torhanowice, 33. Strzelbice, 34. Sozań, 35. Spas, 36. Łopuszanka Chomina, 37. Rozłucz, 38. Jawora, 39. Jabłonka Niżna, 40. Borynia, 41. Sianki, 42. Butelka Niżna, 43. Matków, 44. Zawadka, 45. Ilnik, 46. Jasionka Masiowa, 47. Błażów, 48. Kobło Stare, 49. Bereźnica, 50. Wykoty, 51. Rajtarowice, 52. Piniany, 53. Dublany, 54. Łąka Rustykalna, 55. Horodyszcze, 56. Olszanik, 57. Łukawica, 58. Podbuż, 59. Opaka, 60. Schodnica, 61. Podhorodce, 62. Korostów, 63. Tucholka, 64. Ławoczne, 65. Sławsko, 66. Synowódzko Wyżne, 67. Stebnik, 68. Koniuchów, 69. Uherskie, 70. Kosmacz nad Sołotwiną.

Punkty „Ł”

(wg AJDŁ, a punkty 56Ł, 61Ł, 64Ł, 65Ł, 67Ł, 68Ł, 70Ł także wg R)

46Ł Nowosielce, 47Ł Sanoczek, 48Ł Czerteż, 49Ł Prusiek, 50Ł Zboiska, 52Ł Karlików, 54Ł Jawornik, 55Ł Łupków (= punkt 1), 56Ł Komańcza, 57Ł Prełuki, 58Ł Szczawne, 59Ł Morochów, 60Ł Stróże, 61Ł Olchowce, 62Ł Zahutyń, 63Ł Wielopole, 64Ł Jankowce, 65Ł Huzele (w zapisach R — Weremień), 66Ł Łukowe, 67Ł Hoczew, 68Ł Mchawa, 69Ł Wołkowyja (= punkt 7), 70Ł Cisna i Dołżyca, 71Ł Rabe, 72Ł Wola Michowa.

Punkty „R”

(wg R)

1R Pakoszówka, 2R Jurowce, 3R Tyrawa Solna, 4R Hłomecza, 5R Dobra Szlachecka, 6R Załuż, 7R Żernica Niżna, 8R Baligród, 9R Solinka, 10R Polanki i Terka, 11R Myczków, 12R Solina, 13R Stefkowa, 14R Wań-

kowa, 15R Paszowa, 16R Tyrawa Wołoska, 17R Leszczawa Dolna, 18R Borysławka, 19R Makowa, 20R Huwniki, 21R Aksmanice, 22R Młodowice.

Punkty uzupełniające z gwiazdką
(głównie wg OSB)

20a* Mszaniec, 42a* Butla, 45a* Łosiniec, 46a* Isaje, 46b* Turze, 58a* Jasienica Solna, 62a* Orawczyk, 62b* Pławie, 63a* Żupanie, 64a* Różanka Niżna, 66a* Orów.

Punkty uzupełniające „V”
(Varia — wg OSB, U, AUM, KDA, SD i in.)

1V Kozakiwka (dawn. Brzaza, głównie wg U — zapisy O. Sztumf), 2V Wyszków (w U zapisy J. Hałaja), 3V Pidliski (dawn. Niagryn), 4V Szewczenkowe (dawn. Wedzirz), 5V Roztoczki, 6V Cisów (głównie wg U — zapisy J. Puja), 7V Podbereż, 8V Lisowice, 9V Sulatycze, 10V Nadziejów (głównie wg U — zapisy J. Puja), 11V Iemnia, 12V Suchodół, 13V Jasień (w U zapisy J. Hałaja), 14V Niebyłów, 15V Iwaniwka (dawn. Janówka), 16V Zbora, 17V Grabówka, 18V Maniawa (głównie wg U — zapisy J. Puja).

Punkty uzupełniające „S”
(Słowacja — wg R i częściowo H)

1S Pichne, 2S Zvala, 3S Veľka Poľana, 4S Ubl'a, 5S Zboj oraz (wg R) 1aS Svetlice, 1bS Hostovice 2aS (na kilku mapach) Zvala.

Punkty uzupełniające „Z”
(Zakarpacie — głównie wg DzLAZ i U)

1Z Stara Stuzycza (w U zapisy M. Hłuchanyecz), 11Z Zabrod (w U zapisy M. Dużeja), 18Z Wyszka, 21Z Użok, 24Z Bukoweć, 35Z Turji-Remety (także wg R), 37Z Bukiwcewa, 47Z Rudnykiwka-Izwor, 50Z Nowa Roztorka, 54Z Wołoweć, 57Z Werchni Studeny, 58Z Izki (w U zapisy P. Kałabiszki), 60Z Toruń (w U zapisy J. Hałaja).

WYKAZ SKRÓTÓW

Powtórzone tu podstawowe skróty literatury stosowane w Atlasie oraz podano rozwiązanie skrótów wprowadzonych po raz pierwszy w tym tomie.

- A — podstawowy kwestionariusz AGB (ok. 600 pytań)
AGB — Atlas gwar bojkowskich

- AGK — K. Dejna, Atlas gwarowy województwa kieleckiego, z. 1—6, Łódź 1962—1968.
- AGZ — Akta grodzkie i ziemskie z Archiwum tzw. Bernardyńskiego we Lwowie, I—XXV, Lwów 1868 i in.
- AJDŁ — Z. Stieber, Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny, z. I—VIII, Łódź 1956—1961. W niniejszym Atlasie wykorzystano także zapisy Z. Stieberta do jego Atlasu, oznaczając je tym samym skrótem.
- AJPP — M. Małecki i K. Nitsch, Atlas językowy polskiego Podkarpacia, Kraków 1934.
- AJS — A. Zaręba, Atlas językowy Śląska, t. I, Kraków 1970 i n.
- ASJ — Atlas slovenského jazyka, t. I: Vokalismus, Bratislava 1968; t. III: Tvorenie slov (oprac. F. Buffa), Bratislava 1981 i t. IV (leksyka w oprac. A. Habovštiaka) w rkps. w Instytucie Językoznawstwa Słowackiej Akademii Nauk w Bratysławie.
- AUM — Лінгвістичний атлас української мови, т. II, Rkps. w Instytucie Nauk Społecznych AN USSR we Lwowie. Tym samym skrótem oznaczono materiały, wykorzystane w niniejszym Atlasie.
- AWS — В. Латта, Атлас українських говорів Восточної Словачки. Rkps. w Wydawnictwie Słowackiej Akademii Nauk w Bratysławie.
- B — próbny kwestionariusz AGB (ok. 500 pytań).
- BrSE — A. Brückner, Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków 1927.
- BkSpor — А. А. Бурячок, Назви спорідненості і свояцтва в українській мові, Київ 1961.
- BuSP — W. Budziszewska, Słowiańskie słownictwo dotyczące przyrody żywej, Wrocław 1965.
- C — skrócony kwestionariusz podstawowy AGB (200 pytań).
- CrRV — D. Sránjalá, Rumunské vlivy v Karpatech, Praha 1938.
- DZal — K. Dejna, Leksykalne zróżnicowanie gwar w Zaleszczyckiem, RKJ ŁTN V 1957, s. 77—129.
- DzDz — Й. О. Дзєндзелівський, Українські назви для джерела (Спостереження над українськими народними назвами гідрорельєфу). Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae, t. 25 (1—2), 1975, s. 149—201.
- DzLAZ — Й. О. Дзєндзелівський, Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР, I—II, Ужгород 1958—1960. Tym samym skrótem oznaczono dane zaczerpnięte z rękopisu tomu III i materiały.
- DzLP — Й. О. Дзєндзелівський, Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі, Київ 1969.
- DzSpor — Й. О. Дзєндзелівський, Лексика українських говорів Закарпатської області. Назви спорідненості, свояцтва та сімейно-родинного побуту. УЗ УжДУ т. XXVI, Ужгород 1957, s. 3—35.
- FalLB — J. Falkowski, B. Pasznycki, Na pograniczu lemkowski-bojkowskim, Lwów 1935.
- FalZH — J. Falkowski, Zachodnie pogranicze Huculszczyzny, Lwów 1937.
- H — zapisy Z. Hanudel'owej z gwar na wschodniej Słowacji.
- HorKB — О. Горбач, Південнолемківська говірка й діалектний словник села Красний Брід бл. Меджилаборець (Пряшівщина), Мюнхен 1973.
- HorR — О. Горбач, Північнонаддністрянська говірка й діалектний словник с. Романів Львівської області, Мюнхен 1965.
- HorT — О. Горбач, Говірки й словник діалектної лексики Теребовельщини, Мюнхен 1971.

- HrInS** — Б. Д. Гринченко, Словарь украинского языка, т. I—IV, Киев 1907—1909.
- HrN** — Rękopiśmienne materiały S. Hrabca do atlasu gwary nadsańskiej.
- HrNH** — S. Hrabec, Nazwy geograficzne Huculszczyzny, Kraków 1950.
- JGM** — J. Janów, Gwara małoruska Moszkowiec i Siwki Naddniestrzańskiej z uwzględnieniem wsi okolicznych, Lwów 1926.
- JSH** — J. Janów, Słownik gwar huculskich. Rkps w Instytucie Słowianoznawstwa PAN.
- JurkTH** — M. Jurkowski, Ukraińska terminologia hydrograficzna, Wrocław 1971.
- KDA** — С. Б. Бернштейн, В. М. Иллич-Свитыч, Г. П. Клепикова, Т. В. Попова, В. В. Усачева, Карпатский диалектологический атлас, т. I—II, Москва 1967.
- KnM** — J. Kniezsa, A magyar nyelv szlav jövevényeizavai, I—II, Budapest 1955.
- KPN** — A. Petrov, Karpatorské pomístní názvy z pol. XIX a z poč. XX st., Praha 1929.
- LS** — Lud Słowiański, Kraków 1929—1938.
- ŁaTG** — Cz. Łapicz, Terminologia geograficzna w ruskich gwarach Białostoczczyzny na tle wschodniosłowiańskim, Warszawa 1981.
- ŁMK** — atlas zapożyczeń węgierskich i ich odpowiedników w gwarach ukraińskich Obwodu Zakarpaciego USRR P. Łuzancia: t. I—P. M. Lizanec, Magyar-ukrán nyelvi kapcsolatok ((П. М. Ливанець, Угорсько-українські міжмовні контакти), Uzshorod 1970 (mapy 1—180); t. II — Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатья, Будапешт 1976 (mapy 181—390); t. III — Атлас лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР, Ужгород 1976 (mapy 391—514).
- ŁukPR** — S. Łukasik, Pologne et Roumanie. Aux confins des deux peuples et des deux langues, Paris—Varsovie—Cracovie 1938.
- MAGP** — Mały atlas gwar polskich, t. I—XIII, Kraków 1957—1970.
- MorTP** — W. Harniczek-Morozowa, Terminologia polskiego pasterstwa górskiego, cz. I—III, Wrocław 1975—1976.
- OLA** — Материалы и исследования по общеславянскому лингвистическому атласу, Москва 1968 i p.
- OPE** — М. О. Онишкевич, Польские элементы в диалекте бойков. Исследования по польскому языку. Сборник статей, Москва 1969, s. 229—253.
- OSB** — М. О. Онишкевич, Словник бойківського діалекту у чотирьох томах, Львів 1967. Rkps w Bibliotece Uniwersyteckiej we Lwowie. Literę „B” opublikowano w: Славянская лексикография и лексикология, Москва 1966, s. 61—105, zaś literę „K” w: Карпатская диалектология и ономастика, Москва 1972, s. 300—410. Tym samym skrótem oznaczono materiały słownika.
- PankUH** — I. Панькевич, Українські говори Підкарпатської Русі і суміжних областей. Ч. I, Praha 1938.
- R** — zapisy J. Riegera z lat 1974—1979.
- RdNB** — J. Rudnicki, Nazwy geograficzne Bojkowszczyzny, Lwów 1939.
- RED** — J. B. Rudnyč'kyj, An Etymological Dictionary of the Ukrainian Language, Winnipeg 1962 i in.
- RiSan** — J. Rieger, Nazwy wodne dorzecza Sanu, Wrocław 1969.
- RuN** — zapisy E. Rudolf-Ziółkowskiej z gwary nadsańskiej.
- S** — punkty na Słowacji.
- SBH** — Матеріали до словника буковинських говірок, Чернівці 1971 i p.

- SD — Studia nad dialektologią ukraińską i polską (z materiałów b. Katedry Języków Ruskich UJ). Opracował [...] M. Karaś, Kraków 1975.
- SG — Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. I—XV, Warszawa 1880—1902.
- SISE — F. Sławski, Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków 1952 i n.
- SPsł — Słownik prasłowiański. Opracowany przez zespół Instytutu Słowianoznawstwa PAN pod red. F. Sławskiego, t. I, Wrocław 1974 i n.
- StDL — Z. Stieber, Dialekt Łemków, Wrocław 1982.
- StNG — Z. Stieber, Nazwy miejscowe pasma Gorców w Beskidzie Zachodnim. LS III A, s. 213—265.
- StSJS — Z. Stieber, Świat językowy Słowian, Warszawa 1974.
- StŁ — Z. Stieber, Toponomastyka Łemkowszczyzny, t. I—II, Łódź 1948—1949.
- SUM — Словник української мови, т. I—XI, Київ 1970—1980.
- T — kwestionariusz uzupełniający („targowy”) AGB (70 pytań).
- U — materiały dialektologiczne Katedry Języka Ukraińskiego oraz Katedry Językoznawstwa Ogólnego i Słowiańskiego Uniwersytetu w Užhorodzie (prace dyplomowe i in.).
- VasmES — М. Фасмер, Этимологический словарь русского языка, т. I—IV, Москва 1964—1967.
- WerB — I. Verhratskyj, Говір батюків. Збірник фільологічної секції Наукового товариства ім. Шевченка, т. XV, Львів 1912.
- WerD — I. Verhratskyj, Про говор долівський, ЗНТШ XXXV—XXXVI Львів 1900.
- WerŁ — I. Verhratskyj, Про говор галицьких лемків, Львів 1902.
- WerZn I — I. Verhratskyj, Знадоби для пізнання угорско-руських говорів, ч. I: Говори з наголосом движимим, Львів 1901.
- WerZn II — I. Verhratskyj, Знадоби для пізнання угорско-руських говорів, ч. II: Говори з наголосом сталим, Львів 1901.
- VrIR — E. Vrabie, Influența limbii române asupra limbii ucraïnenei. Romanoslavica XIV, 1967, s. 109—198.
- Z — punkty na terenie radzieckiego Zakarpacia.
- ZaDS — Я. В. Закревська, Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті, Київ 1976.

II. KOMENTARZE DO MAP (186—240)

Pod tytułem mapy podano określenie kwestionariusza, według którego zbierano materiał i numer pytania oraz inne ważniejsze źródła wykorzystane przy sporządzaniu mapy (o ile nie zostały one zasygnalizowane w Wykazie skrótów).

W „Zapisach” omówiono m. in. warianty wyrazów zasygnalizowane strzałką \rightarrow w legendzie mapy.

186. Stryj — ukr. дядько по батькові — A 215, B 20, C 66, AJDŁ, DzLAZ 46

Zapisy

Punkty 61Ł i 65Ł wg R, a 64Ł (*stryk*), 67Ł (*stryk*), 68Ł (*struk*) także wg R.

Stryk: -e^u- 17R, 19R, -j- 1R, 3R, 10R, 18R. *Stryko*: -e^u- 64Ł; -ó- 61Ł, 70Ł, 7R, 14R; -u- 64Ł, 65Ł, 21R, 22R. W punktach „Z” DzLAZ przedstawia uogólnioną postać wokalizmu.

Uwagi ogólne

Mapa przedstawia dosyć wyraźnie zróżnicowanie obszaru AGB. Przedstawione tu wyrazy i formy występują też w gwarach sąsiednich: na Łemkowszczyźnie jest *stryk* i *stryko* (AJDŁ, R), na radzieckim Zakarpaciu — *stryko*, *stryj* oraz (między Tereswą i Latoricą) *wujko* (DzLAZ, DzSpor), a w gwarze nadszańskej — *stryk* (HrN).

187. Stryjenka — ukr. дружина батькового брата — A 216

Zapisy

Punkty „Ł” wg R. *Strynq*: -j- 65Ł (|| -y-), 1R, 2R, 7R, 13R, 22R; -e^u- 64Ł, 19R; -é- 10R, -e- 20R (|| -y-), ponadto w 15R jest *strm'a* obok *stran'a*. *Stryina*: -j- R4, -e^u- 17R (|| -y-).

Uwagi ogólne

Zasięg form *stryjna* z *-j-* pokrywa się na ogół z zasięgiem formy *stryj* (zob. mapa 186). Na Łemkowszczyźnie notowano *stryna* (R), na radzieckim Zakarpaciu — *stryna* (w części zach., po Latoricę), *stryjna* (dalej, po Tereswę) i *wujna*, *wujćyna* (dalej na wsch., DzLAZ 318), zaś w gwarze nadszańskiej — *stryjna* (i w kilku punktach *stryna*, HrN).

188. Siostra żony — ukr. сестра жінки — A 220, B 33

Zapisy

Punkty „Ł” wg R.

Świśc: *swis'c* 44, *świśc* 46, 63, *świśc* 39, *swis'c* 62, 65, 60Z, *swis't* 12, *s'wis't* 10, 64 (||-ć), *świs't* 9.

Śougr'yna: *şougor'yna* 2S, *şougryna* 3S, *şougor'yna* 5S.

Şougr'yńa: *şowgr'yńa* 1bS.

Nie zmapowano *bratov'a* (?) 2, *ć'otka* (!) 54.

Uwagi ogólne

Mapa pokazuje zachowanie starego terminu *swist'* — głównie w przedwojennych zapisach S. Hrabca z gwar bojkowskich (brak go już na pograniczu bojkowsko-naddniestrzańsko-nadszańskim). Wyraz ten w postaci *swist'* podaje z wielu punktów Huculszczyzny JSH, a jako *swist'* lub *swis'c* — DzSpor z okolic Tiaczewa i Rachowa na Zakarpaciu; *swiśc* zanotował też HrN w dwóch punktach gwary nadszańskiej.

Wyrażna jest ekspansja nowszych form utworzonych bądź od polonizmu *şwađer* (a tu z niem.), bądź od hungaryzmu *şowgor* (tu też z niem.). *Şowgryna* jest też we wsch. części Łemkowszczyzny południowej (dalej na zach. jest *şfađeryna*, R).

Według BkSpor 114—115 w gwarach ukraińskich siostrę żony określa się dziś przeważnie opisowo.

189. Brat męża — ukr. дiвер (брат чоловіка). — A 221, B 35, ŁMK 485

Punkty dodatkowe

43Z Turja Bystra, 54aZ Hukływe.

Zapisy

Punkty „Ł” wg R, punkty „Z” głównie wg ŁMK. 11Z to Małyj Be-reznij, 37Z to Smerekowa.

D'ivir: *ǰ*- 60; *-ó*- 9R, 12, 1aS; *-er* lub *-er'* 13V, 1S, 1bS, 3S, 5S, *-ér* 62, 1aS, *-e^ur* 4S, *-ǰr* 9, *-ǰr* lub *-ǰr* 8, 65, *-yr* lub *-yr* 6, 10, 20, 21, 61, 64a*, *-y^or* 44. ŁMK podaje uogólniony zapis *d'ivyr*.

Šv'ager: *šw*- 36, *šf*- 64Ł, 65Ł, 2R, 5R, 20R; *-ǰér* 5R, 37, 54, 57, *-ǰir* 64Ł, 65Ł, 2R, 22R, 3, 50, 68, *-ger* 4, 1V, 6V, *-gir* 17R.

Š'ougor: *š'ougor* 2S.

Nie zmapowano *d'ivir* 'ojczym' (pejoratywnie) w 37, *brat'anyč* — dla *meji žinkyj miji brat* w 66, *diver* 'pasierb — syn żony z pierwszego małżeństwa' 2S.

Uwagi do poszczególnych punktów

4S *š'ougor* — nowsze.

Uwagi ogólne

Mapa pokazuje zachowanie terminu *diwir*, przy czym w porównaniu z określeniem *swist* (zob. mapa 188) — na większym terenie, po południowej stronie Karpat także w zapisach nowszych (w 13V *d'iver* pochodzi z zapisu z r. 1903, a *švagro* — z zapisów współczesnych). Wyraz ten notuje dla Huculszczyzny w wielu punktach JSH, jest on rozpowszechniony jeszcze w górskich partiach radzieckiego Zakarpacia, w okolicach Tiaczewa i Chustu, choć ustępuje przed nowszymi *švager* (polonizm, a tu z niem.) i *šowgor* (hungaryzm, por. węg. dial. *sougor*, a tu też z niem.).

Šowgor występuje na prawie całym Zakarpaciu radzieckim (DzSpor, ŁMK), a także we wsch. części południowej Łemkowszczyzny (dalej na zach. jest *šfagor* itp., R).

Według BkSpor 127—128 brata męża określa się dziś w gwarach ukraińskich zazwyczaj opisowo.

190. Dziecko — ukr. дитина. — A 211, B 467, C 65, AJDŁ 251

Punkty dodatkowe

43Z Turja Bystra.

Zapisy

D'it'yna: *d'i*- 3R, 10R, *d'i*- || *di*- 7; *-tj*- 68Ł, 1R, 11R, 18R, 35, 43.

Dit'yna: *dit'yna* 61Ł, 64Ł, 65Ł, *dit'yna* 2R, 8R, *dit'e'na* 17R, 19R. Nie zmapowano — nowszych zapewne — form *dytyna* w 64Ł i 67Ł w zapisach R (w zapisach AJDŁ jest tam *d'ityna*).

Dyt'yna: *djt'yna* 69, *dyt'yna* 67Ł, 4R, 13V (|| *-yna*), 14V, *dit'ina* 21R, *det'yna* 20R.

Uwagi do poszczególnych punktów

2V *d'itvak* — większe dziecko; 1S, 1aS, 1bS, 5S *d'ityna* 'niemowlę', a *d'itvak* 'dziecko'; 35Z *d'ityna* 'dziewczynka lub chłopczyk', *d'itvak* 'chłopiec (do 10 lat)'.

Uwagi ogólne

Forma *d'ityna* jest archaizmem, obejmującym także gwary łemkowskie i część gwar nadszańskich (w zach. części obszaru łemkowskiego i w zach. części obszaru nadszańskiego jest *zecko* AJDŁ, HrN).

191. Chrześniak — ukr. хрещеник. — A 224, B 25, C 70, DzLAZ 51

Zapisy

Punkty „Ł” wg R.

Poħr'esnyk: pò- 50, 54, *poħr'isnyk* 43, *poħr'esnik* 12, *poħresn'yk* 58Z.

Xr'esnyk: -ik 20R, 12.

Kresn'ovec: dla punktów „Z” DzLAZ podaje formę uogólnioną *kre's-n'ovjč*.

Xr'esnyj: *ħresnyj syn* 1, *ħr'esnyj* 8, *ħr'e'snyj* 61Ł, 5R, *ħresnyj* 1S, 1aS, 1bS, 3S, *kresnyj* 2S.

Uwagi ogólne

ħresnyj (obok *kreśńa*) występuje również na Łemkowszczyźnie (R) i w pd. części gwary nadszańskiej (w części środkowej jest tam *ħreščennyk*, a w północnej — *derżanec*, HrN).

Poħresnyk notowano w północnym pasie Huculszczyzny (w części południowej występują tam rumunizmy *fijin*, *fiłyn* JSH) i na radzieckim Zakarpaciu na zach. od Latoricy oraz w okolicach Wołowca (dalej na wsch. po Rikę jest *ħresnyk* i *kresnyk*; koło Miżhirja, Chustu, Tiaczewa i Rachowa jest *fin*, *fijin* i *fiłyn*. DzLAZ, DzSpor 31).

192. Chrześniaczka — ukr. хрещениця. — A 225, B 26, C 71

Punkty dodatkowe

43Z Turja — Bystra.

Zapisy

Punkty „Ł” wg R.

Poħr'esnyča: -čá 34, 35, 50, 54, 57, 67, 69, -čé 61, 66, -c'e' 18V, -c'é 70,

-c'i 60, 68, 10V, -c'yⁱ 13V, -c'y 1V, -ca 38, 41, -c'a 22, 64, 65, 2V, 6V, 35Z, 43Z, 60Z.

Xr'esnyća: -ca 1.

Xresn'a: -e^v- 2R.

Uwagi ogólne

Zasięgi wyrazów oznaczających chrześniaczkę układają się w gwarach sąsiednich odpowiednio do wyrazów określających chrześniaka: *χresna* (obok *kreśńa*) występuje także na Łemkowszczyźnie (R) i w pd. części gwary nadszańskiej (w części środkowej jest tam *χrešćennyća*, a w pn. — *deržanka*, HrN), zaś *poχresnyća* (*pokresnyća*) występuje na radzieckim Zakarpaciu na zach. od Latoricy, a dalej na wsch. po Rikę jest *χresnyć'a* i *kresnyć'a*; w okolicach Miżhirja, Chustu, Tiaczewa i Rachowa jest rumunizm *fina*, *fijina* bądź *fiłyna* (DzLAZ — komentarz do mapy 51 i DzSpor 31). Podobnie w północnym pasie na Huculszczyźnie jest *poχresnyća*, a w południowym — *fina*, *fijina* i *fiłyna* (JSH).

Kresnowka — jak wynika z DzLAZ i DzSpor — występuje także w pozostałych punktach „Z” — w tych punktach „Z”, w których notowano wyraz *kresnowec*.

193. Akuszerka — ukr. акушерка. — A 212, B 366

Zapisy

Punkty „Ł” wg R.

B'aba: *bab'a* 50.

B'apka: *babka* 1V, 18V.

Kraiśb'aba: *kraiǰ'aba* 26, *kr'aiǰbaba* 13, *kraiǰb'aba* 18, *kr'aiǰzbaba* 37.

Kraiśb'apka: *kraiǰ'apka* 13R, 14R, 17R, 2, 8, *kr'aiǰbapka* 14, 20, *kraiǰbapka* 7, *kraiǰb'apka* || *kraiśb'apka* 3, *skr'aiǰbapka* 4.

Val'alska b'aba: *val'aijska b'aba* 1bS.

Koś'erka: *koś'arka* 10, 54, *kóś'arka* 17R, 70Ł, *kuśarka* 56Ł, 7, 65, 18V, *kuś'erka* 17R, 21R, 5, 20, 26, 46, 50, 58, 60, 2V, 6V, 10V, 13V, *kiś'erka* 37, *arkuś'erka* 2R.

Nie zmapowano: *krđiśm'ama* 20R.

Uwagi do poszczególnych punktów

7 *kraiǰbapka dawno*; 46 *kuś'erka* — po egzaminie; 65 *kuś'arka* dziś; 2V *kuś'erka* dziś, *baba* dawniej.

Uwagi ogólne

Odpowiedzi na pytania kwestionariusza dotyczą przede wszystkim 'kobiety, nie wyszkolonej w oficjalny sposób, pomagającej przy porodzie', ale także 'wyszkolonej położnej'. *Krajbapka* i *krajsbapka* (: niem. *Kreis*

'okrąg', jak *walalska baba*: łemk. *walal* 'wieś' — w łemk. *walal* z węg. poprzez wsch. śl.) występuje też na północnej Łemkowszczyźnie, a *bapka* — w gwarach łemkowskich po obu stronach Karpat (R). Z Huculszczyzny JSH podaje *baba* (a także *mosza*). W gwarze nadszańskiej zdecydowanie przeważa *bapka* (HrN).

194. Wdowa — ukr. вдова. — A 227, B 32, C 73, AJDŁ 248.

Zapisy

Wdowa. Przykłady: *wd'ova* 5, 20, 32, *udov'a* 60, *wduw'a* 28, *duv'a* 50.

Wdowyća. Przykłady: *vdov'yća* 7, *udov'yća* 39, *odov'yćé* 66, *udov'yćé* 69.

Uwagi do poszczególnych punktów

16 *udov'yća* — młody informator: 46 *udov'a* — „na codzien”, *udov'yća* — „od święta” (?); 67 *wdov'a*, częściej *vdov'yće*.

Uwagi ogólne

W gwarach sąsiednich *wdowa* występuje na Łemkowszczyźnie (AJDŁ) i w gwarze nadszańskiej (HrN). *Wdowyća* występuje we wsch. części południowej Łemkowszczyzny i na pd.-wsch. skraju Łemkowszczyzny północnej (nad Osławą i górnym Wisłokiem) i w gwarach huculskich (JSH, SD); HrN notuje tę formę w jednym punkcie w gwarze nadszańskiej.

Na Łemkowszczyźnie częste są formy z nagłosowym *g-* lub *h-* (na miejscu *w-*), pojawiające się też na zach. skraju obszaru AGB. Ich powstanie łączy się zapewne z odpowiednimi formami polskimi i wschodniosłowackimi.

195. Kawaler — ukr. пapyбop. — A 271, B 38, C 94, AJDŁ 250

Zapisy

Punkty 56Ł i 68Ł także wg R. AJDŁ mapuje tylko wyraz *parobok* i jego warianty.

P'arobok: *p'arobók* 4, 43, *-rû-* 41; *-ók* 13; *p'arobok* 18V; w zapisach nie zaznaczono akcentu w 26 i 37.

P'aribok: *-r-* 28, 37, 47; *-rý-* 71Ł; *-ók* 17R, 62, *-uk* 18R, 19R, 20R, 22R, 3, 28, 50; w zapisach nie zaznaczono akcentu w 37.

Paripč'ak: *-rî-* 63Ł.

Kav'aler: *-w-* 36, 69; *-l'* 59Ł, 26, *-l-* 6V, 10V; *-ér* 8, 41, 64; w zapisach nie zaznaczono akcentu w 4R.

Kav'alir: *-l'* 21R, 4, 9, 28a, 59; *-ly-* 63Ł, 7, *-l'y-* 1V, 13V.

Nie zmapowano *kav'al'ar* w 17R.

Uwagi do poszczególnych punktów

56L *kawaler* — „dawno”; 13R *paribok* ‘parobek we dworze’; 35 *paribok* raczej ‘służący’; 36 *parubok* mały, *kawaler* starszy; 65 *leg'in* ‘parobek „zanadto niespokojny”’; 70 *leg'in* rzadsze; 13V *kawalir* rzadziej.

Uwagi ogólne

Hungaryzm *leg'in* (z węg. *legény*), tu niewiele tylko wykraczający poza główny grzbiet Karpat, znany jest też w gwarach huculskich (JSH).

Parobok i jego warianty występuje na Łemkowszczyźnie, a także (rzadziej niż *kawalir*) — w gwarze nadsańskiej (AJDŁ, HrN). Dla Huculszczyzny JSH notuje *parubok* ‘chłopiec zdolny do ciężkiej pracy’.

Kawaler i *kawalir* notowano z rzadka w gwarach łemkowskich (AJDŁ, R; na południowej Łemkowszczyźnie podawano jako dawniejsze *šuhaj*), często w gwarze nadsańskiej (HrN), jako nowsze — na Huculszczyźnie (JSH).

Głoskę *i* w *paribok* należy zapewne tłumaczyć wyrównaniem formy N sg do form przypadków zależnych (*paribka* itd.). Głoski *ó* i *u* w *parobok* i *parubok* można tłumaczyć albo zleksykalizowanym ukaniem, albo wyrównaniem do starszego stadium przejścia *o* w *i* w wyniku tzw. wzdłużenia zastępczego, por. np. oboczność *parubok* — *paripci* na Łemkowszczyźnie, gdzie nie ma przejścia nieakcentowanego *o* w *u*.

196. Dziewczyna niezamężna — ukr. незаміжня дівчина. — A 273, B 39, C 95, DzLAZ 321

Zapisy

Punkty „L” — poza 58L — wg R.

D'iwka: *di-* 3R, 4R, 17R, 19R, 20R, 22R, *d'iwka* 11R.

D'iučyna: *di-* 3R, 20R, *d'iuč'yna* 5, *d'iuč'yna* 37, *d'iwč'yna* 2R, *d'iuč'yna* 5R. Tym samym znakiem zmapowano *d'iučynka* 16R.

D'iuča: *d'iuč'e mutud'oj* 21R.

DzLAZ mapuje tylko wyraz *d'iwka* — *giwka*.

Uwagi do poszczególnych punktów

20R *diwka* ‘starsza’, *diučyna* ‘młodsza’; 22R *diwka* „jak stara”; 50 *d'iučyna* ‘młodsza’, *d'iwka* ‘starsza’; 1bS *molodica* gdy już zaręczona.

Uwagi ogólne

W gwarach sąsiednich *diwka* — *giwka* notowano w gwarach huculskich (JSH) i nadsańskich (HrN, tamże — rzadziej — *diwočyna*). We wsch. części gwar południowołemkowskich notowano też *diwka na wyđaj* (R, HorKB).

Mołodyca w zach. części obszaru AGB i dalej na zach. oznacza 'panne młodą' i tu nie należy (zob. mapę i komentarz 198).

Widdanyca podaje także z jednej wsi huculskiej JSH, z gwary nad-dniestrzańskiej — JGM.

197. Pan młody — ukr. молодий на весіллі. — A 268, B 36

Zapisy

Punkty „Ł” — poza 72Ł — wg R.

Mołodec: *mod'yé* (tak w zapisie!) 37.

Samogłoski w grupie *-oło-* w *mołodec* i *mołodyj*: *-oło-* 65Ł, 67Ł, 70Ł, 3R, 6R, 13R, 15R, 16R, *-óło-* 64Ł, 14R, 22R, 8, 44, *-ulu-* 2R, 20R, 21R, 28, 28a; *mod'yé* 37.

Spółgłoska *ł* w *mołodec* i *mołodyj*: *-l-* 1S, 1aS, 1bS, 2S, 3S, 4S, 5S, *-l-* 64.

Koniec wyrazu w *mołodec*: *-éé* 8, 18, *-yé* 10R, 7, 13, 14, 20, 37, 39, 41, *-yc'* 70Ł, 10, *-ec* 56Ł, 64Ł, 65Ł, 72Ł, 7R, 14R, 15R, 17R, 20R, 21R, 2, 3, 4, 28a.

Koniec wyrazu w *mołodyj*: *-yji* 56Ł, 36, 14V, *-eji* 16R, *-wji* 15, 11Z, 35Z, 58Z, 60Z, 1S, 1aS, 1bS, 2S, 3S, 4S, 5S.

Uwagi do poszczególnych punktów

50 *kneś* dawniejsze, *mołodyj* teraz.

Uwagi ogólne

W sąsiednich gwarach wyraz *mołodyj* 'pan młody' występuje na Łemkowszczyźnie (obok *młody* i *pan młody*, w pd.-zach. części jest tam *brajtkin* i *brautyjan* — zapożyczenia z niem., AWS, R).

Mołodec notowano wiele razy w gwarze nadszańskiej (HrN), także raz na Łemkowszczyźnie.

Kneź 'pan młody' nie jest chyba rumunizmem, jak *kneź* 'wójt' (mapa i komentarz 209); wyraz spotykamy wprawdzie także na Huculszczyźnie (JSH), ale cytuje go też HrinS m. in. z okolic Hadziacza. Z określeniem tym łączy się występująca tu i ówdzie na Łemkowszczyźnie nazwa *bojary* dla družbów (notowana też przez HrinS). Trzeba też pamiętać, że w cerkwi podczas ślubu (ukr. *wińcańna*) nad młodymi trzyma się korony (*winec*). S. Hrabec zapisał w 70, że dawniej mieli nazywać tak pana młodego w pobliskich Lachowicach. Por. niżej *kńahyńa* 'panna młoda'.

198. Panna młoda — ukr. молода на весіллі. — A 267, B 37, AJDŁ 254

Zapisy

Punkty 64Ł, 65Ł oraz *kńehyńi* 67Ł i *kńahyńa* 68Ł wg R. AJDŁ mapuje tylko wyrazy z rdzeniem *mołod-*.

W 50 jest *kńeh'yńi* — *mołod'a*, a w 54 — *mołod'a* — *kńeh'yńi*.

Kńah'yna, *kl'ah'yna* itp. *Kńah'yna* 7, *kńah'yni* pl? 6, *kńah'yni* pl 6R. *Kl'ah'yna* 7R, 11R, 12R, *-yna* 2R (|| *kl'á-*), 68Ł, *-yni* 67Ł, 2R, *klah'yńi* 16R, *kl'eh'yńi* pl 13R, *kleh'yna* 14R, *kl'ih'yńi* pl? 4, *kih'yna* 65Ł, *kleh'yńi* 4R, pl 6R, pl? 13R, *kléh'yńi* pl 3R.

Warianty form z rdzeniem *mołod-* zostaną przedstawione w tomie fonetycznym.

Uwagi do poszczególnych punktów

Mołodica, *mołoda*, *pańi mołoda*, 56Ł *pańi mołod'a* — *jak zaručena*; 1S *mołodica* — gdy szła do cerkwi; 1bS *mołod'ica* — jak szła do cerkwi, *p'ańi mołod'a* — po oczepinach; 2S *mołodica* — jak szła do ślubu, *mołod'a* — po ślubie; 3S i 5S *mołod'ica* — jak szła do cerkwi.

Kńah'yni itp. 3R *'druška* i *mołoda'*; 6R *'te*, co zapraszały na wesele; 13R i 16R panna młoda z drużką (drużkami 16R), gdy chodziły po wsi i zapraszały na wesele; 4 *mołodyća* i *druška*, które zapraszały na wesele; 6 *kotyś* — *idut po setu*; 7 *dauno*, *jak chodyt po setu*.

Uwagi ogólne

Mołodyća 'panna młoda' występuje jeszcze dalej na zach. po linię Gorlice — Bardiów (obocznie z *mołoda* itp. — w pd.-zach. części Łemkowszczyzny jest z niem. *bravta* — AWS, R) a także w części pd. i środkowej gwary nadszańskiej (HrN, w części północnej tej gwary przeważa *mołoduča*, HrN). *Mołodyća* itp. w 1V, 13V, 58Z, 60Z to '(młoda) zamężna kobieta'.

Pańi mołoda występuje również na północnej Łemkowszczyźnie (obok *pańi mołoda*), zwłaszcza na zach. od doliny Wisłoki.

Kńah'yni trzeba łączyć z *kńáz* 'pan młody' (por. wyżej; w 58Z zapisano *kńah'yn'ka* 'pańi'). Zmiana *kń-* na *kl'* — jest izolowana (powstała z dysymilacji lub może *kń-* \cong **kj-* \cong *kl'-*; przejście *j* \cong *l'* w gwarach łemkowskich występuje nierzadko), natomiast *kl'* — może polegać na etymologii ludowej „bo chodziła i kłaniała się ludziom zapraszając na wesele” (tak objaśniano nam w jednej wsi). W niektórych wsiach wyraz notowano tylko w pl (por. Uwagi do poszczególnych punktów). Wyrazem *kńah'yni* miano też określać dawniej pannę młodą w położonych niedaleko 70 Lachowicach. Por. wyżej *kneź* 'pan młody'.

199. **Starościna weselna** — ukr. свиха на весіллі. — A 275

Zapisy

Punkty „Ł” wg R.

Starośc'ina: -śc'- 21, 58; -rò- 21R, 22R; -ru- 28a. *Starost'yna*: -rù- 2R. *Starost'iyna*: -t'- 10V, 18V.

Svaça: st'arša sv'aça 18V. *Svaška*: tym samym znakiem zmapowano *svašk'ы* pl 12, *švašk'ý* pl 37.

Nie zmapowano *pryd'anjka* — *ta šo ide z mołod'ou do ślubu* 43, *kux'arka* — *šo varyt* 18; *koncurka* — *začynaie t'atkaty* (? J.R.) 61.

Uwagi do poszczególnych punktów

65 *svaška* — *za stolom*.

Uwagi ogólne

Z gwar sąsiednich materiały porównawcze są skąpe. *Svaška* notowano we wsch. części Łemkowszczyzny południowej (HorKB). *Svaça* notuje z gwary naddniestrzańskiej HorR i HorT, a z gwary nadsańskiej (w części punktów) HrN. *Starosciça* występuje też w wielu punktach gwary nadsańskiej (HrN).

200. Čelad' — znaczenie wyrazu. — A 196, C 60, DzLAZ 149

Zapisy

Punkty „Ł” wg R. Przykłady zapisu: *čel'at'* 7, 8, 15, 19, 40, 46, *č'el'it'* 28a, 50.

Uwagi ogólne

Znaczenie wyrazu mapuje AUM 385, DzLAZ 149, KDA 51. W gwarach zachodnioukraińskich najbardziej rozpowszechnione jest znaczenie 'rodzina' ('wielka rodzina'), co zapewne pokrywa się — przynajmniej częściowo — z mapowanym w AGB znaczeniem 'mieszkańcy jednej chałupy' (w zapisach niekiedy też 'duża rodzina w jednej chałupie'). Znaczenie '(wielka) rodzina' cytowane wyżej atlasy podają dla gwar całej prawie zachodniej Ukrainy, w szczególności dla sąsiadujących z obszarem AGB gwar Zakarpacia (wg DzLAZ prawie wszystkich, wg KDA — głównie dla zachodnich). Znaczenie 'mieszkańcy jednej chałupy („domowi”)' zdecydowanie dominuje w gwarze nadsańskiej (HrN).

Znaczenie 'grupa ludzi', 'wiele osób' notowano między Stryjem i Łomnicą oraz na Zakarpaciu.

Znaczenie 'młodzież' notowano jeszcze w kilku punktach łemkowskich (R) oraz na Huculszczyźnie.

Znaczenie 'służba' — odpowiadające mapowanemu tu 'ludzie najemni i służba we dworze' notowano też na pn.-zach. Łemkowszczyźnie (R), a wyjątkowo — w gwarze nadsańskiej (HrN) i na innych terenach (AUM).

201. Czarownik — ukr. чарівник. — A 278, B 447

Punkty dodatkowe

2aS Parihuzovce.

Zapisy

Punkty „L” wg R.

Bosor: b'osur 12, 41, b'ósur 9, b'usur 10.*Čariun'yk*: č- 20, 58, 61; č'- 13, 28a; -č- 2, 7, 21, 26, 43; -yu- 28, 57; -iw- 2R, 3R, 4R, 12R, 13R, 17R, 22R, 24, 50, 54; -ów- 65L; -ev- 21R; *čar'iuynyk* 56L.*Poloun'yk* || *pol'iuynyk* 61.*Vorož'ylnyk*: w- 36; -ýlnyk 2S, -ýlnik 4S, -ylnik 5S, -ylnik 1aS.*Vorožb'yt*: -ýt 14V.*Opyr*: pír 56L; up'yř 66, upír 39, upyř 14V; up'ir 4V, op'yr 63, 67, 70.

Uwagi do poszczególnych punktów

Bosoroš. *Znaje bosor'iti* 1S.*Polounyk* — *poliunyk*. *Vidbyrat xlib^p* (spontanicznie najstarszy informator) 61.*Opyr* itp. Odbiera krowom mleko 4V, 14V.*Vorožbyt* itp. Ten, co wróży z kart 4V, 13V, 14V.

Uwagi ogólne

Bosor, *bosoroš* itp. są hungaryzmami (por. węg. *boszorkány* 'wiedźma', 'czarownica'). Wyraz notowany był także na Łemkowszczyźnie południowej w postaci *bosorkoš* (R).*Opyr* na Łemkowszczyźnie występuje raczej w znaczeniu 'upiór', 'zły duch', podobne znaczenie 'upiór, wampir' podaje też JSH, ale obok 'męska wiedźma'.*Čariunyk* notowano też na Łemkowszczyźnie (w części pn.-zach., R), na Huculszczyźnie (JSH), w gwarze nadszańskej (HrN).*Woxylnyk* pochodzi zapewne z dawn. *volxvz* 'czarownik'; sufix *-ilnyk* częsty jest na tym terenie w rzeczownikach agentywnych, utworzonych od czasowników, jak *borońilnyk*, *kopat'ilnyk* itp. (ZaDS 59 i mapa na s. 63), tu jednak zapewne derywat od *woxyyla* (zob. mapa 202).*Polounyk* — *poliunyk*. Wyraz niejasny, izolowany, może lokalny (czy w związku z *polowa* 'plewa'?).*Vorožbyt* odnotowuje też JSH z Huculszczyzny.

Worożylnyk i *worożyła* mają swoje odpowiedniki w *worożec* (wrażec) i *worożyła* w środkowej części południowej Łemkowszczyzny (R).

Podział funkcji magicznych, „zadań” jest wyraźny tylko tam, gdzie występują dwa określenia: *worożylnyk*, *worożbyt* czy *worożyła* to ten, kto wróży (zwłaszcza z kart), zaś *bosor*, *bosorkoś* czy *čariwnyk*, to ten, który zna (i rzuca) czary, odbiera krowom mleko itd. Gdy jest tylko *čariwnyk*, to zajmuje się i jednym i drugim.

202. Czarownica — ukr. чарівниця. — A 277, B 448

Punkty dodatkowe

13a* Dźwiniacz Górny, 65a* Hrebenów, 43Z Turja — Bystra.

Zapisy

Punkty „L” wg R.

Bosorkańa: *bösör*- 13, *bosur*- 9, 12, 14, 37, 39, 41, 44, *busur*- 10, 43, *bušur*- 46, *borsukańa* 18.

Bosorkańa: -*ur*- 9R, -*ör*- 65a*.

Čariwn'yc'a: *č*- 70L, 58, 61, 67; -*ř*- 2, 7, 8, 14, 20, 26, 58, 2V, 60Z; -*iw*- 54, -*yw*- 50, -*iu*- 46; -*c*'- 56L, 70L, 6, 21, 62, 65, 2V (zapewne błąd, tam zwykle *č*), 4V, 12V, 13V, 14V, 60Z.

Vorož'yl'a: -*ži*- 60Z; -*zy*- 1bS, 5S, -*že^y*- 4S.

Voroška: -*ž*- 1V (|| *š*-), 6V, 13V, 18V, 58Z, -*ž^š*- 10V, 13V.

Opyryč'a: -*ci* 69, *pir'yc'a* 56L, *upe^yr'yc'a* 4V, *upyr'yc'i* 14V.

Wid'ma: *v*- 70.

Vožvi'l'a: *vožv'yl'o* V sg 63.

Uwagi do poszczególnych punktów

Bosorkańa itp.: odbiera mleko (krowom) 65a*, 'wiedźma' 43Z, „dawno” 43.

Božvyra: *žak svarjat s'a: ty božvyrio!* 62.

Wožyła: *vožv'yl'o* — *hańb'yt* 63.

Čariwnyč'a: może kogoś z czarować 2V, umie czarować, rzucać czary 60Z, wróży 10R.

Pryjma: 'wróżka' 43Z.

Opyryč'a itp.: odbiera mleko 4V, 14V.

Woroška itp.: wróży z kart 4V, 13V, 14V, 'wróżka' 58Z, zna przyszłość i umie odebrać mleko 2V.

Worożyła itp.: wróży z kart 68L; wróży z kart, zajmuje się magią 60Z; wróży 1bS, 2S, 3S, 4S, 5S, też odbiera krowom mleko 1aS.

Wid'ma: gorszy gatunek niż *čariwnyč'a* 14V.

Uwagi ogólne

Hungaryzmy *bosorkańa*, *bosorkyńa*, *bosorka* (z węg. *boszorkány*) notowano także w wielu punktach na Łemkowszczyźnie (często obok *čariwnyča*, *worożkyńa*, R).

Worożka. JSH z Huculszczyzny podaje tylko znaczenie 'znak, prorocstwo, wróżba'.

Wożwyla pochodzi zapewne z dawn. *volχvz* 'czarownik'. Wyraz zanotowano też we wsi Hutar (na pd.-zach. od 63; nie zmapowano). Czy *bożwyla* jest przekreconą formą zamiast *wożwyla*?

Opyryča czarownicę oznacza zapewne wtórnice. JSH notuje na Huculszczyźnie znaczenie 'wiedźma'.

Por. mapę i komentarz 201.

203. Przywódca kołędników — ukr. провідник колядників. — A 265, B 56

Punkty dodatkowe

10aV Strutyń Niżny.

Zapisy

Providn'yk: *pró-* 16R; *-si-* 2; *próvidn'yk kul'edy* 50.

Provizor: *pró-* 46.

Staršyj (peršyj) kol'adnyk: *peršyi kol'adn'yk* 63; *staršyi kol'adn'yk* 8, *st'aršyi kuladn'yk* 16R.

Nie zmapowano *vert'ep* 1V, *kolad'a* 6V i *keriun'yk* 10V.

Uwagi ogólne

Mapa pokazuje zachodni zasięg rumunizmu *bereza* (z rum. *brezae* 'turoń'), znanego także w gwarach huculskich (JSH) i bukowińskich (SBH). Z punktów „Z” brak danych. OSB podaje jeszcze z 20a* *bereza* 'kierownik chóru kościelnego'.

Nie zmapowano *wertep*, gdyż wyraz ten na Łemkowszczyźnie (i nie tylko tam) może oznaczać szopkę, z którą chodzili kołędnicy (R), tu więc może być błędny zapis. Również HrinS podaje dla *wertep* znaczenie 'teatrzyk kukielkowy, dawniej wystawiający jasełka'. W tym znaczeniu jest to zapewne pożyczka ze staro-cerkiewno-słowiańskiego (por. VasmES; RED proponuje rodzimą etymologię wyrazu).

W punktach „L”, „R” i „S” nie znano pojęcia 'przywódca kołędników' czy 'starszy kołędnik' i nie jest to chyba wynik różnicy czasowej w eksploatacji (mówiono najczęściej w pl *koładnyky*, czasem w sg *koładnyk*), bowiem

już S. Hrabec notował w 10 tylko *kol'adn'yk*, a w 9 — *cyrkiun'yk* (!); również dla gwary nadszańskiej w zapisach HrN brak jest odpowiedzi na to pytanie kwestionariusza.

204. Watah i bača 'kierownik gospodarstwa szalaśniczego na hali', 'starszy pasterz owiec' — ukr. 'завідувач господарства на полонині', 'старший вівчар (чабан)'. — A 339, B 135, C 110, AJDŁ 115

Zapisy

57Ł to Turzańsk, 1bS to Osadne.

Bača: -č- lub -ć- 1S, 2S, 3S, 5S.

Watah: w- 38, 39, 59; -h^x 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, -h 38, 46, 2V, 11V, 60Z; v'ata^(h) 14.

Uwagi do poszczególnych punktów

2V *watah* 'gospodarz, który odbiera swoją część sera'; 11V 'ten, który robi bryndzę'; 13V *watah* 'starszy pasterz owiec'; 58Z *watah* 'człowiek, który (kolejno) bierze ser przy koszarze'; 60Z *watah* 'gospodarz, który (kolejno) odbiera swoją część sera. W czasie pobytu na połoninie razem z pasterzami, którzy pasą owce, doi owce, uczestniczy w wyrabianiu sera itp.; przez ten okres pasterze są na jego utrzymaniu'; 1S każdy doił swoje owce (we wsi); 2S 'ten, co doi owce i kłaga ser'.

Uwagi ogólne

Mapa pokazuje zachodni zasięg rumunizmu *watah* — *wataha* (z rum. dial. *vatăh* 'ts.') oraz wschodni zasięg wyrazu *bača*, uważanego niekiedy za rumunizm, niekiedy — bardziej ogólnikowo — za wędrowny wyraz pasterski (por. rum. *baci* 'baca' oraz np. StSJS, CrRV, SISE).

Znaczenia wyrazów w różnych punktach są różne, tak jak różne były postaci wypasu owiec i organizacji gospodarstwa szalaśniczego na hali (połoninie). W wielu wsiach takiego wypasu nie było — przynajmniej nie było go już w czasie, gdy zapisywano wyrazy. Istniała jednak czasami pamięć o takich wspólnych wypasach. W innych wsiach owce kilku gospodarzy pasły się razem w dzień (zwykle razem z bydłem), a na noc wracały do gospodarzy, tam też je dojono. Jeszcze gdzie indziej wspólny wypas owiec z szalasem, baczą itd. znano tylko ze słyszenia (por. niżej).

Watah i *wataha* obejmują także górskie tereny Huculszczyzny, a na Zakarpaciu występują na wschód od Latoricy (KDA 147).

Wyraz *bača* w AGB występuje na południe od Karpat, przeważnie jako dziś już tylko znany; na północ od Karpat, na pograniczu łemkowsko-bojkowskim i dalej na zachód oznaczał on często znachora, a nie starszego

pasterza owiec (StDŁ), przy czym w zapisach Z. Stiebera znajdujemy czasem uwagę: „na Węgrzech” (58Ł, 1) lub „znane” (57Ł, 63Ł), a więc wyraz dotyczył osób funkcjonujących na południe od Karpat, na Słowacji, gdzie do dziś wspomina się, jak to dawniej *baczwie* — pasterze leczyli ludzi. Można przypuścić, że wyraz *bača* — niezależnie od jego pierwotnej etymologii — do gwar łemkowskich został przejęty z języka węgierskiego (poprzez gwary wschodniosłowackie), por. węg. *bacsó*, gwarowe też *bacs*, *bacsa* ‘pasterz owiec’, por. też węg. *bacsi* ‘wujek’ (przy czym I. Kniezsa w KnM wyprowadza węg. *bacsa* ‘pasterz’ ze sł. *bača*, zaś węg. *bacs* objaśnia się z rum. *baci*, por. G. Marton, J. Pentenk, I. Vöő, *A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai*, Bukarest 1977.); do rum. *baci* nawiązuje wyraz *bač* w okolicach Czerniowiec (KDA, SBH). Wschodni i północny zasięg wyrazu *bača* w ukraińskich gwarach karpaccyckich jest nieco mniejszy, niż zasięg innego określenia pasterza owiec, również hungaryzmu, *juhas* (por. niżej).

Według KDA u źródeł Stryja i Oporu używane jest także określenie *brynzač*, którego materiały AGB ani OSB nie notują.

205. Juhas (pasterz owiec) — ukr. вівчар (чабан — пастух і доглядач овец). — A 340, B 136, C 111, AJDŁ 116, DzLAZ 208

Punkty dodatkowe

10aV Łopianka, 12aV Lipowica, 43Z Turja Bystra.

Zapisy

57Ł to Turzańsk. Punkt 65Ł wg R.

Juh'as: *ji-* 72Ł, *jo-* || *ju-* 70Ł.

Vinč'ar: *vi-* 18, 19, 21, 36, 40, 42, 47, 66, 68, *vu-* 35Z, 43Z, 47Z; *-č-* 18, 19, 35, 36, 37, 44, 58, 59, 61, 66, 1V (|| *-č-*), 12aV, 13V; w punktach DzLAZ podano uogólniony zapis z *č'*; *-er'*, *-er*, *-yr'*, *-yr* itp. 1V, 12aV, 13V, 14V (|| *-ar*). Tym samym znakiem mapowano formy z *-w-*.

Pominięto zapisy: *past'ux* 20, 38, 46, 67, 70Ł, 1S, *pastu'xy* 41, *skota'i* 45 (notabene wg KDA 147 oznaczają one w zasadzie pasterza bydła).

Uwagi do poszczególnych punktów

W 57Ł, 63Ł, 65Ł, 68Ł wyraz *juhas* był znany, ale nie używany, w 71Ł — ironicznie o pasterzu. W 35Z jest też n. teren. *Juhasn'a*.

Uwagi ogólne

Hungaryzm *juhas* (por. węg. *juhász*; tu poprzez sł. *juhas* ‘pasterz owiec’) obejmuje dalej na zach. całą w zasadzie Łemkowszczyznę (AJDŁ); w gwarach polskich sięga on aż po Myślenice i Tatry z Podtatrzem. Forma

ioh'as jest hiperpoprawna, por. A. Zaleski, *Wokalizm piwdenno-zachidnych howoriw ukrajins'koji mowy*, Kijów 1973, s. 71, Z. Stieber RS XXXVIII, cz. I, 1980, s. 10.

Wyraz *wiwčar* sięga dalej na wschód po Czerniowce (JSH, KDA 145). Formy z *a* po miękkim *č* w 47 i 68 — zamiast spodziewanego *-e-* czy *-i-* — S. Hrabec tłumaczy (w notatkach) żywym wpływem górskiej terminologii pasterskiej.

W AGB — inaczej niż w KDA — *wiwčar* nad górnym Dniestrem i nad Stryjem sięga dalej na północ (w KDA mniej więcej do wysokości punktów 18—46—60 AGB). KDA notuje również u źródeł Sanu i Stryja wyrazy *čab'an* i *čob'an*, niewątpliwie nowsze (co dla niektórych punktów KDA zaznacza), powstałe pod wpływem języka literackiego.

206. Krawcowa — ukr. кравчиха. — A 84, B 108, ŁMK II 281

Punkty dodatkowe

56Z Hukływe.

Zapisy

Punkty „Ł” wg R, punkty 1Z, 18Z, 21Z, 24Z, 47Z, 56Z wg ŁMK. *Šyuk'yna*: *šy-* 5S, *šo-* 1bS, 4S; *-ki-* 5R, 43, *-kč-* 2, 21, 36, 50, 63, 70, *-ky-* 68Ł, 13R, 18, 39, *-ky-* 46, 60, 61, 65, 66, *-kč-* 26, 34, 37, 44, 54, 57, 58, 62, 67, 68, *-ke-* 56Ł, 3R, *-ki-* 61R. W zapisach ŁMK zapis uogólniony: *šyw'k'yna*.

Uwagi do poszczególnych punktów

35Z *sab'ũuka* 'kobieta, która szyła garnitury'; 4S *šewk'yna* — stara informatorka, *šouk'yna* — młodsza.

Uwagi ogólne

Materiały porównawcze z gwar sąsiednich są skąpe: na Łemkowszczyźnie północnej zanotowano szereg razy *šwačka*, rzadziej zapisywano *krawčyna* czy *šewk'yna*, a na południowej Łemkowszczyźnie jest *krajčirka*. Z Huculszczyzny JSH podaje *šewkyni(a)* i *šwala*. W gwarze nadszańskiej jest *krawčyna* i *šwačka*, a w pasie północnym gwary też *šyw'k'yna* (HrN). Na Zakarpaciu *šyw'k'yna* sięga w górskim pasie jeszcze po Tereswę włącznie, w pasie podgórskim i nizinnym po Czarną Cisę przeważa *sabowka*, zaś na Huculszczyźnie jest tam obocznie *šwale* i *šnajderka* (ŁMK).

Sabowka pochodzi od hungaryzmu *sabiu* itp. 'krawiec', zapożyczonego zapewne poprzez gwary wschodniosłowackie (por. węg. dial. *szabóu* i wsch.-

śl. *sabol* 'krawiec'), zaś *šnajderka* pochodzi od *šnajder* 'krawiec', a to oczywiście z niemieckiego. Zasięgi wyrazów *sabiw* itp. i *sabowka* oraz *šnajder* i *šnajderka* na Zakarpaciu w zasadzie pokrywają się ze sobą, z tym, że *sabiw* itp. jest rozpowszechniony znacznie szerzej (ŁMK II 280 i 281).

207. **Žniwiarz** — ukr. жнивар. — A 155, B 114, DzLAZ 367, 369

Punkty dodatkowe

35a* Tysowica, 44a* Bahnowate.

Zapisy

Punkty „Ł” wg R, 37 wg OSB, *kosar* w 2 wg RuN.

Kos'ar: *kó*- 65Ł, 9R, 22R, 4, 7, *ku*- 21R; -*r* 13, 35a*, 42a*, 44a*, 46b*, 6V, 18V, 21Z.

Koš'ar: *kó*- 64Ł (|| *ku*-), 65Ł, 4R, 6R, 13R, 15R, 16R, *ku*- 1R, 3R, 61; *kiš'ar* 5R, *k'ošar* 12R, *kušar* 2R.

Kos'ec: *kó*- 56Ł, 7R; -*yc*' 2V, 35Z, 58Z, 60Z, -*e'c* 1S, 1aS, 1bS, 2S, 3S, 4S, 5S, -*séc* 9, -*sýé* 41. DzLAZ podaje uogólnioną postać wyrazu *kos'ýé*.

Žnec: -*ec*' 6V, 10V, 13V, 18V, -*yé* 43, 44, 46, -*yc*' 1V, 35Z; -*eo* 5R; *znec* 3R, 28a, 4V. DzLAZ podaje uogólnioną postać wyrazu *žnyé*', *žnec*.

Žen'ec: *ž'enýé* 5, *žen'yé* 20, *ženéc* 1bS.

Žeńci: *ženc'i* 56Ł, *ženecy* 1bS, *ženci* 3S, 4S, *že'ńci* 5S.

Žnivar': -*r* 1V.

Nie zmapowano *žali* pl 37.

Uwagi do poszczególnych punktów

65Ł *koš'ar* — starszy informator; 3R *žnec* *žal* 'sierpom; 10R *košar* — wynajęty; 19R *žeńci* *žnut*; 9 *košéc* *košyt*; 36 razem *žeńci*; 41 *košýé* — ten, który kosi; *žnyvar* — ten, który żnie sierpem, *kosar* — ten, który kosi kosą; 1bS *ž'enecy* — jak szli gdzieś dalej.

Uwagi ogólne

Odpowiedzi na nieprecyzyjne pytanie kwestionariusza („żniwiarz”) mogą dotyczyć zarówno człowieka, który żnie sierpem, jak i człowieka, który kosi kosą, a zapewne także człowieka, który wynajmował się na żniwa (na nizinach Słowacji i Węgier). W efekcie wartość mapy polega głównie na pokazaniu występowania form *kosar*—*košar* i *kosec* oraz wariantów *žnec*—*ženéc*—*žnyvar*. Zanik dawnego sposobu zbierania zboża (poprzez żęcie) znalazł odbicie w braku określenia człowieka, który żnie sierpem (*žnec* itp.) w materiałach nowszych; w wielu wsiach podczas

ostatnich eksploracji terenowych pamiętano jedynie formę pl *żenci*, podtrzymywaną zresztą słowami starej piosenki *pišły ženci žyto žaty*. Nie wiemy, czy w zapisach S. Hrabca *žneć* oznaczał człowieka, który kosi kosą, czy żnie sierpem.

Forma *kosar* występuje w większości gwar zachodnioukraińskich (wariant *košar* z miękkim *-š-* lub *-s-* powtarza się w szeregu punktach północnej Łemkowszczyzny, a także w okolicach Sarn; R, ZaDS), zaś forma *kosec* — na południowej Łemkowszczyźnie, w środk. i zach. części Zakarpacia radzieckiego (R, ZaDS s. 62).

W gwarach sąsiednich forma *žneć* występuje m. in. w kilku zapisach z północnej Łemkowszczyzny, na całym prawie Zakarpaciu radzieckim, w całej prawie gwarze nadsańskiej (tylko w pd.-zach. jej części jest *ženčar*, HrN).

208. Żniwiarka (kobieta pracująca przy żniwach) — ukr. женчиха. — A 156, B 115, DzLAZ 368

Zapisy

Punkty „Ł” wg R.

Žal'a: *ž-* 18, 36, *z-* 63. *Žnyl'a*: *z-* 26, 62; *-ne-* 21, *-ni-* 62. *Žnyč'a*: *-č'y* 1V. *Žneć*: *-č'* 1V, 6V, 13V, 18V, *-c* 54, 61, 68; *-nyč'* 1V.

Žnyk'wna: *ži-* 17R; *-kŷ-* 2, *-ky-* 7R, 16R, *-wky-* 11R. Tym samym znakiem zmapowano *žnyk'e'n'i* 13V. *Žen'k'yni*: *-nk-* 67. *Ženčyha*: *-ŷh-* 20R.

Nie zmapowano *žŷun'yća* (z dawn. *žnyunyća*?) 65Ł, gdyż informator nie był pewny wyrazu.

Uwagi do poszczególnych punktów

13V *žnyk'e'n'i* — dawna nazwa.

Uwagi ogólne

Mapowane wyrazy określają kobietę, która żęła sierpem, nie przedstawiono więc na mapach określeń kobiety pomagającej przy żniwach — „odbierającej” skoszone zboże, jak np. *odberačka* 56Ł, 1aS, *zber'ačka* 4S, *zberačk'wna* 5S.

Žala występuje na niewielkim zwartym obszarze gwar pd.-zach. ukraińskich obejmując także większość Zakarpacia radzieckiego i zachodnią Huculszczyznę (ZaDS s. 80, DzLAZ).

Žnyla zanotowano też na pn.-wsch. skraju gwary nadsańskiej i na Huculszczyźnie (*žnyly*, a także *žninnycia*; JSH).

Ženčyha występuje też w kilku punktach gwary nadsańskiej (HrN).

Określenie *žneć* ze wsch. pasa gwary nadsańskiej przynosi HrN, ze wsch. części południowej Łemkowszczyzny — HorKB.

209. Wójt (sołtys) — ukr. ві́йт (голова волосної управи). — A 470, C 151

Punkty dodatkowe

51Z Nyżni Worota.

Zapisy

Punkty „Ł” wg R, 51Z wg PankUH s. 458.

Kńaż: -z' 62, *kn'az'* 62a*. *Birou*: *bi-* 1aS, *by-* 1bS; -ou 1aS, 2S, 3S, -'uy 35Z; *byr'iu* 60Z. Znakiem dla *bir'ou* zmapowano do *byr'ova* 51Z.

Nie zmapowano *š'outus* 40, *š'outus* = sołtys 44, *š'utus* w Husnem (informacja w 43).

Uwagi do poszczególnych punktów

66 na *víta* *kazaly kńaż*; 69 „*kńaż na víta*”.

Uwagi ogólne

Pytanie kwestionariusza brzmiało: „wójt (czy nie nazywali go *kńaż*?)”.

Wyraz *wit* powtarza się dalej na zachodzie na północnej Łemkowszczyźnie, a *birow* — z węg. dial. *birou* (ŁMK II 578) — na południe od Karpat po dolinę Laborca (dalej na zachód jest *ryxtař*). *Kńaż* — wyraz zapisany od ludzi starszych, ze wskazaniem, że to dawniejsza nazwa (por. wyżej) — jest zapewne rumunizmem (z rum. *cneaz* ‘wójt’, por. np. StSJS 483), niezależnie od słowiańskiej proveniencji wyrazu w języku rumuńskim. Występował on dawniej szerzej, bo np. Akta grodzkie i ziemskie (AGZ) w XV w. wymieniają *kniaziów-sołtysów* na wschodniej Łemkowszczyźnie (też w okolicach Przemysła); czy jeszcze przed wojną wyraz ten sięgał dalej na wschód, lecz przy nowszej eksploracji w punktach „V” nie został już uchwycony?

210. Książd — ukr. священник. — A 286, AJDŁ 334

Zapisy

Kšonc: *ks'onz* 1V, 2V (choć tu zwykle *š*), 6V, 10V, 13V, 17V, 18V; *kšunc* 67Ł.

Kšenc: *ksenc* 9R, *kš-* || *ks'* 58Ł.

Šćaščennyk: *šva-* 2R, *švešč'enyk* 68, *šćaščennyk* 65, *šćaš'e-n.yk* 69, *šćaš'e-nyk* 1bS, *pan s'ašč'enyk!* V sg 5S, *s'vjašč'ennyk* 2V i 13V, *s'aščennyk* 60Z.

Pip: *přp* 56Ł.

Jeg'omość: *ięgo*- 17R, *igo*- 2, *ięgò*- 10R; *-uść* 28a, 41, *-os'c'* 1, 62, *ięmość* || *ięgomość* 20R; w zapisach nie zaznaczono akcentu 58.

Nie mapowano **otče* 71Ł, czy nowszego *otěc духовный*, np. w 5S. Nie zmapowano *sýšč'enyk* (współczesne) 6V.

Uwagi do poszczególnych punktów

63 *dayno ięgomos'c'*; 2V i 13V *s'vjaščennyk* rzadko używane.

Uwagi ogólne

Pytanie kwestionariusza i mapa dotyczą oczywiście określeń księdza (papa) unickiego, ewentualnie prawosławnego.

Na całej prawie Łemkowszczyźnie północnej powtarza się *kšonc* lub *kšenc* (polonizm; G sg. *kšenza*), a na południowej — *pip* (a także *pan prevelebnij* AJDŁ, R). *Jegomość* notuje OSB w różnych punktach z terenu AGB (nie mapowano), zaś AJDŁ — z Łemkowszczyzny. Na Huculszczyźnie JSH notuje *pip*, a SD — *ks'onž*. W gwarze nadszańskiej jest *kšonc* i (w części pn.-wsch.) — *kšenc* (HrN).

211. Źródło — ukr. джерело: **žerdlo*. — A 450, B 293, C 145, T 41, AJDŁ 231, DzLAZ 121

Punkty dodatkowe

62c* Pohar, 14aV Perehińsko.

Zapisy

Punkt 64Ł wg R, 12 *žr'udlo* wg OSB.

Žr'udlo: -o || -ó 17R, -u 64Ł, 2R, 18R, 3; w punkcie 53 w zapisie nie zaznaczono akcentu. *Žr'udlo*: ž- 12, 14, *žr'u*- || *žr'o*- 1, *žr'o*- 13, 42a*, 45, 46, 60; -lo 56Ł, -uo 58Ł, -ó 7R, 10R, -u 65Ł, 6R, 2; w p. 10, 26, 37 w zapisach nie zaznaczono akcentu. *Žr'idlo*: ž- 59Ł; -r- 3R, 4R, 22R; -u 28a. *Žr'idlo*: -r- 15R.

Žer'idlo: -ó 21R, *žer'idtu* 50.

Žereto: -rě- 69. *Žereto*: -rě- 21, 43.

Žyr't'o: *žer't'o* 14aV. *Ž'er't'o*: *žer't'o* 2V.

Z punktu 17V Ł. Kałnyń (*Wokalizm odnogo naddniestrjanskogo gowora. Materialy i issledowanija po obszczestawianskomu lingwisticzeskomu atlasu*, Moskwa 1968, s. 211—228) notuje *žor'odlo* nie podając jednak znaczenia (nie zmapowano).

Uwagi do poszczególnych punktów

47Ł, *žyrebło* — od człowieka, którego gwara uległa niewątpliwie pewnemu wpływowi ukraińskiego języka literackiego (StŚJS); 1 *žr'udło* z wody deszczowej, forma *žr'odło* od kobiety; 13 *žr'odło* na pytanie o wir; 14 *žr'udło* — *por'anne* 'porządne'; 15 *žr'udło* — *de jest st'udna*; 37 *žr'udło* — *vitkyj ša začyn'aie vod'a*; 47 *žr'udło* — *v'oda dobra biie*; 58 *žr'udło* i *žer'etło* — wg dwóch informatorów; 61 *žr'udło* — *žymne*.

Uwagi ogólne

Formy *žrudło*, *zrudło*, *žrodło* itp. są w AGB niewątpliwymi polonizmami, podobnie jak *žrodło* itp. na środkowej Łemkowszczyźnie (AJDŁ 231) i w gwarze nadsańskiej (HrN). Forma *žridło* w AGB (i w gwarze nadsańskiej) powstała pod wpływem polskim; analogiczne formy łemkowskie Z. Stieber tłumaczy raczej wpływem słowackim, por. wsch. śl. *žridło* (StŚJS 462).

Formy hybrydalne z pełnogłosem, ale grupą *dl* spotyka się też na pograniczu bojkowsko-nadsańskim i w gwarze nadsańskiej (SD), por. też niżej formę *žuridło*.

Typ *žerło*, *žyrło* występuje dość często w gwarach zach. Ukrainy (DzDż). Wyjątkiem jest w AGB natomiast forma *žurło*, por. nazwy z początkowym *žo-*, *žu-* w sąsiedniej gwarze nadsańskiej (HrN *žuridło*, SD) i w innych gwarach zach.ukr. (DzDż). Forma *žorło* uważana jest za wynik dawnej oboczności rdzenia (por. VasmES).

W punktach „S” wyraz nieznany.

212. Źródło — ukr. джерело: inne nazwy. — A 450 i 451, B 293, C 145, T 41, AJDŁ 230, DzLAZ 3 i 121

Punkty dodatkowe

14aV Perehińsko.

Zapisy

Punkty 68Ł i 70 także wg R, *ž'urkało* 63 wg DzDż.

Nor'a: *nó-* 15, 16, 17, 19, *nor'a* (*nur'a*) 21Z, 47Z, 54Z, 57Z, 60Z. Nie zmapowano *nora* bez podania znaczenia w 70.

Studn'yk: *studn'yk* || *stunn'yk* 12, *stunn'yk* 1bS, 35Z, *studn'yk*, *stunn'yk* 1Z, 11Z, 18Z, 21Z, 37Z. *St'udna*: *st'udna* 42a*.

Ž'urkało: *ž'urkało* 63.

Ž'yła: *ž'yła*, *ž'yla*, *ž'yla* 1Z, 11Z, 35Z, 37Z, *ž'yla* 1S.

B'ulkot: *b'ulkot* (-et) 1Z, 18Z, 24Z, *b'ulkit* 50Z.

Inne: *vódót'ic*, -iś 1Z, *pr'amjyn* 35Z.

Krynyc'a: fonetyka wyrazu zostanie przedstawiona w jednym z następujących tomów AGB.

Uwagi do poszczególnych punktów

68Ł i 70Ł *studnyk* 'polne źródło' wg R; 21R *krynyc'a* rzadko używane; 37 *baŭkuń* i 38 *bowkun* oraz 1V *nora* 'źródła silnie bijące'; 43, 44 i 46 *nora* 'źródło okresowe, powstałe po deszczu'; 18V *č'urkaŭło* 'strumień wody bijący ponad powierzchnią jak mała fontanna'; 1Z *vódót'ic* 'duże źródło spod ziemi, zwykle początek rzeki'; 58Z *nora* 'miejsce, z którego wypływa woda, małe źródło (*u krynyc'u teče voda yz noru*)'; 1S *žyła* 'źródło naturalne', *stunnyč'a* 'źródło utworzone sztucznie przez odsłonięcie podziemnej żyły'.

Uwagi ogólne

Prócz najbardziej rozpowszechnionych w gwarach zach.ukr. nazw źródła: *žerelo* i *krynyc'a* istnieją — często obocznie — inne nazwy, nierzadko oznaczające tylko pewien rodzaj źródła (zob. Uwagi do poszczególnych punktów).

Studnyk 'źródło' ma ograniczony zakres występowania do wsch. Łemkowszczyzny i pogranicza łemkowsko-bojkowskiego po obu stronach Karpat (AJDŁ, DzLAZ, DzDż i in.).

Studnia w znaczeniu 'źródło' występuje w gwarach łemkowskich, bojkowskich i zakarpaccich, *nora* 'źródło' — w gwarach huculskich, zakarpaccich i niektórych pokucko-bukowińskich (DzDż).

Izolowane w AGB nazwy *bowkun*, *baŭkuń* OSB wiąże z *bowkun* m. in. 'wielka, fala'.

Nazwę *žurkało* 'źródło, z którego woda spływa przez rynewkę lub rurę drewnianą' podaje z gwar huculskich JSH.

Zob. też mapy i komentarze 211 (Źródło 1), 214 (Studnia) i 215 (*Krynyc'a* — znaczenie wyrazu).

213. *Sołotwyna* — występowanie i znaczenie wyrazu. — A 448

Punkty dodatkowe

7a* Zawój, 42b* Libuchora, 1aV Sołotwina, 3aV Lolin, 5aV Kalna, 6aV Gerynia i Witwica, 18aV Sołotwina.

Zapisy

12R to Teleśnica Oszwarowa.

Nazwy własne w 54Ł, 12R, 7a* i 8 wzięto z RiSan, w innych punktach korzystano także z SG i RdNB; *solotwyna* 8 wg StTŁ II.

Sol'otwyna: 9, 10, 13, 14, 41, 1V; *solotwyna* 8; *sol'otwyna* 62; *sol'odwina* 3R; *sol'otwina* 3S, 5S; *na sol'otwyna* 22R, *sol'otwiny* 43. W pozostałych punktach brak zapisów fonetycznych. W 54Ł i 7a* *Stotwina*.

Uwagi do poszczególnych punktów

54Ł nazwa potoku; 3R 'glina'; 12R nazwa potoku; 22R nazwa pola; 7a* nazwa potoku; 8 nazwa potoku; 9 *taka ml'učka, šoš rost'e*; 10 *bahnye'a*; 13 *bahn'o*; 14 *šo xod'at vol'iini, pjut, sol'ena vod'a*; 18 *de sol'ona v'oda, de xud'oba l'ubyt pyt'y'e*; 42b* nazwa potoku; 43 nazwa lasu; 62 *vytik'aie voda z zem'i ne čysta*; 63 nazwa góry; 1V nazwa pola; 1aV nazwa miejscowości; 2V nazwa pola otoczonego wodą; 3aV nazwa potoku i nazwa góry; 5aV nazwa potoku; 6aV nazwa wodna i nazwa miejscowa; 18aV nazwa miejscowości; 3S „zawsze tam jest mokro”; 5S „woda wypływa jedynie, gdy deszcz pada”.

Uwagi ogólne

Wyraz *solotwyna* znany jest jako nazwa pospolita w sąsiednich gwarach ukr.: łemkowskich ('bagno', 'źródło słonej wody' StTŁ, 'bajoro z naftą' R), huculskich ('bagno, często ze słoną wodą' JSH), zakarpackich ('miejsce, gdzie znajduje się kilka źródeł słonej wody mineralnej' DzDž). Znaczenia 'źródło słonej wody' i 'bagno o słonej wodzie' znajdujemy w słowniku Żel., obok *solotwa* 'źródło słonej wody'. Wg DzDž omawiany wyraz jeszcze w epoce prasłowiańskiej miał na terenach obejmujących późniejsze gwary ukr. i pol. postać **soltva* (z -v-). Należy tu dorzucić, że apel. *slatvina*, właśnie z -v-, występuje często w nazwach terenowych wschodniej i dużych obszarów środkowej Słowacji (w zachodniej Słowacji i w części gwar środkowosłowackich panuje postać *slatina* — M. Majtán, *Slovo slatina v slovenských zemepisných názovoch*, *Kultúra slova*, 4, 1972, s. 120–122). MAGP notuje *stotwina* 'bagno' z pol. wsi okolic Jasła.

Nazwy obiektów topograficznych: *Solotwyna*, *Solotwiny* (pl) rozpozszechnione są zarówno w rejonie Karpat, jak i na Pogórzu i nawet dalej na północ. Na Łemkowszczyźnie znane są wsi *Solotwiny*, *Stotwiny* (StTŁ) oraz wiele nazw części wsi, pastwisk, dolin, gór (z Łemkowszczyzny po pd. stronie Karpat — KPN, R). Z Huculszczyzny HrNH podaje n. góry i n. potoku. Na Zakarpaciu (KPN) i w gwarze nadsańskiej (HrN, R) nazwy takie spotykamy wśród nazw terenowych. Nazwy *Solotwina*, *Solotwiny* dla potoków, wsi i ich części, rzadziej — dla nazw wzgórz, występują też w dawnych powiatach przemyskim, rawskim, złoczowskim (SG).

Punkty dodatkowe

17a* Chaszców, 27b* Wujsko, 34a* Suszyca Rykowa, 34b* Topolnica, 41a* Jaworów, 43a* Dołżki, 44a* Komarniki, 44b* Bachnowate, 60a* Stary Kropiwnik, 61a* Rybnik, 63b* Hutar, 64b* Wołosianka, 65a* Hrebenów, 66b* Dołhołuka.

Zapisy

Punkty „L” wg R; 12, 37, 40, 62 wg OSB; 55 wg SD; 62a* to Orawa.

Krynyc'a — fonetyka wyrazu zostanie przedstawiona w jednym z następnych tomów AGB.

St'udńa: np. w punktach „L” i „R”, 55, 1V, 37Z, *studń'a* 12; *st'uńńa*: np. 1bS, 37, 65a*; *st'ulńa*: np. 42a*, 64a*; *st'ud'ńa*: np. 34b*, 2V, 1Z.

Kołod'az: w zapisie (w p. 7) nie zaznaczono rodzaju gramatycznego.

Nie zmapowano *żuravel* 6V i 13V (tu ma być rzadziej używane, niż *krynyc'a*).

Uwagi do poszczególnych punktów

41a*, 43, 44a*, 62a*, 65a*, 1V — studnia obudowana; 13V — studnia z żurawiem.

Uwagi ogólne

W kwestionariuszu AGB nie było pierwotnie pytania o nazwy studni, stąd materiał przedstawiony na mapie — zebrany przez eksploratora dodatkowo — jest wrywkowy.

Wyraz *studńa* w gwarach łemkowskich, w gwarze nadszańskiej, w zach. i środkowych gwarach bojkowskich oraz w innych gwarach zach. ukr. nawiązuje do polskiej i słowackiej nazwy studni. Na łemkowszczyźnie R notował w znaczeniu 'studnia' formę *studenka*.

Nazwę *kołod'az* itp. w rodzaju żeńskim notuje DzLAZ w gwarach bojkowskich i huculskich oraz w kilku punktach okolic Mukaczewa. W innych gwarach zakarpackich wyraz ten ma rodzaj męski.

O nazwie *krynyc'a* zob. mapa i komentarz 215.

215. *Krynyc'a* — znaczenie wyrazu. — A 450, B 293, C 145, T 41, AJDŁ 231, AUM 71, DzLAZ 3.

Punkty dodatkowe

34a* Suszyca Rykowa, 42b* Libuchora, 43a* Dołżki, 44a* Bachnowate, 59a* Stary Kropiwnik, 62c* Ryków, 64b* Wołosianka.

Zapisy

Punkty 64Ł i 70Ł wg R, 55 wg SD.

Krynyc'a — różnicowanie fonetyczne wyrazu zostanie przedstawione na mapie w jednym z następnych tomów AGB.

Uwagi do poszczególnych punktów

7R *kern'yéa* — *iąg dagde mlaka ię*; 9R 'źródło w lesie'; 10R 'źródło w górach'; 21R rzadko używane; 15 'źródło w polu'; 19 *kьrn'yéa* 'studnia'; 37 *baŭk'uń* — *šo še bię vod'a z zeml'i do hory u Kernycy*; 43 'studnia, studenka zbudowana'; 47 *kern'yéa maie žr'udło (voda dobra bię)*; 57 *kernyči žrudl'ova*; 62b* 'źródło w polu bez cembrowiny'; 62c* '*iamka koło žerel'a*'; 63 'źródło w górach'; 1V „*krynyc'ka*”, z której można czerpać wodę (koło chaty, w polu, w lesie); 2V 'studnia obudowana na wierzchu'; 13V odpowiedź na pytanie o żuraw u studni; 58Z *u kьrnyc'u teče voda yz norы*; 2S 'źródło w którym woda pojawia się, jak jest mokro'.

Uwagi ogólne

Większość materiału S. Hrabca do tej mapy pochodzi z pytania o „źródło”, rozumianego zapewne jako naturalny wypływ wody na powierzchnię ziemi (bez rozgraniczania miejsca, w którym wypływa woda od nazwy samego strumienia wody). Materiał z Zakarpacia na mapie AGB pochodzi z DzLAZ, gdzie dla kontyuantów dawnego **krinica* podano tylko znaczenia 'zagłębienie z wodą przy źródle' i 'studnia'; trzeba jednak dodać, że w DzDż autor podaje znaczenie 'źródło (woda bijąca spod ziemi)' z całego terytorium Ukrainy. Znaczenie 'studnia' pojawia się na Zakarpaciu głównie w okolicach Mukaczewa (w pd.-zach. części DzLAZ). Z innych gwar zach. ukr. znaczenie to podają m. in. HorKB z Łemkowszczyzny ('studnia z żurawiem'), SD z Huculszczyzny, HorR i HorT z gwar naddniestrzańskich, HorS z Wołynia ('studnia z żurawiem'). Z gwar huculskich JSH podaje znaczenie 'krynica', które trudno nam dokładnie zinterpretować wobec dwuznaczności tego wyrazu tak w języku literackim polskim, jak i ukraińskim.

W materiałach AJDŁ i HrN brak tego wyrazu; wg R jest w dwóch wsiach na pn.-wsch. skraju gwary nadsańskiej (bez podania znaczenia).

216. Dolina rzeki, potoku — ukr. долина річки, потоку. — A 433, B 292

Zapisy

56Ł wg R.

Potik: fonetyka wyrazu zostanie przedstawiona w jednym z następujących tomów AGB; poza tym: *hoři pot'okom* 65, *u potoči* itp. 6, 7, 9, 14, 43.

Zvir: fonetykę wyrazu podano w komentarzu do mapy 217.

Dol'yna: *dó-* 22R.

Žolob: *ž'olop* 35Z, *ž'olip* 41.

Uwagi do poszczególnych punktów

56L *jarok* 'wawozik z potokiem'; 36 *pered'olyna* 'to, co *zwir*; z *vitty hora* i z *vitty, u sereďyni pot'ik*'; 41 *žolip* 'dolinka'; 46 *pered'olyna* 'mała dolina potoku'; 35Z *dol'yna* 'całe pole koło potoku', *jasli* 'dolina w górach', *žolop* — niewielki; 1bS *jaruha* 'koryto wybite przez wodę z potokiem lub bez'; 2S *jarok* „mniejszy”.

Uwagi ogólne

Potik, zgodnie ze swą etymologią, poza gwarami bojkowskimi (por. też RdNB) oznacza dolinę potoku także w gwarach huculskich (HrNH); znaczenie to znamy też z gwar polskich (StNG).

Zvir '(ciasna) dolina potoku' występuje na Huculszczyźnie obok znaczenia 'potok górski' (JSH; por. komentarz do mapy 217).

Wyrazy *zarinok* 'miejsce ze żwirem nad rzeką', *jarok* 'wykopany rów', *łuh* m. in. 'dolina; koryto potoku', por. też *łuhowynka* 'dawne koryto potoku', znamy też z Huculszczyzny (JSH). Wyraz *jarok* na Zakarpaciu oznacza 'rów z wodą; żleb; potok' JurkTH. Określenie *protik* wg słowników ukr. odnosi się do samego potoku, a nie do doliny (JurkTH).

Co do *jaruha* zob. komentarz do mapy 220.

Zob. jeszcze mapa 237.

217. *Zvir* — występowanie i znaczenie wyrazu. — A 433

Punkty dodatkowe

35a* Tysowica, 38a* Przysłop, 44a* Bachnowate, 59a* Smolna, 64b* Wołosianka, 68a* Rozhurecz, 10aV Łopianka, 4Z Werchowyna — Bystra.

Zapisy

56L i 70L wg R, 37, 43, 48 wg OSB, 44a*, 59a*, 62 (nomen proprium) wg RdNB, 4Z wg KPN.

Zvir 9R, 12, 68a*, 1V, 6V, 13V, 18V, *zwir* 36, *zvir* 14, 44, 65, *zvir* 62, *zvir* 10, *zvir* 35Z, *zvir* 46b*, 35a*, 64, 64b*, *zvir* 20a*, 42a*, *zvir* || *zvir* 64a*, *zvir* 44a*, 59a*, 62, *zvir* 38a*, 43, 62b*, *zvir* 35a*, 64b*, *zvir* 10aV, *yzvir* 56L; tymi samymi znakami zmapowano zapisy *po zvirorovy* 2V,

zv'ory pl 48. W 70Ł dwa obiekty: *Za Zvir* i *Za Zvorom*. W 13, 41, 42, 63 brak zapisu fonetycznego. W 62 *zvir* i *z'vir* w dwóch różnych zapisach (Hrabca i Rudnickiego).

Uwagi do poszczególnych punktów

12 nazwa części wsi; tamże nazwa potoku *Zvorec* (nie zmapowano);
14 nazwa potoku; 44 informator zna wyraz, ale nie potrafi podać znaczenia;
4Z nomen proprium *Zvorec* — zmapowano tym samym znakiem, co *zvir*;
10aV *de'br'e* — to *zvir obr'yvystyj*.

Uwagi ogólne

Wyraz należy do tych rumunizmów, które pochodzą ze słownictwa słowiańskiego, por. rum. (z pd. słow.) *izvor* 'źródło' — tak J. Janów, Wpływ słownictwa rumuńskiego na Podkarpacie, osobliwie na gwary huculską, odb. ze Sprawozdań Towarzystwa Naukowego we Lwowie XVIII, 1938, z. 1, s. 6, i J. Rieger, Z toponomastyki bojkowskiej i łemkowskiej, *Slavia Orientalis* 1, 1966, s. 96 (inaczej JurkTH, który uważa, że ze względu na znaczenie można tu widzieć rozwój rodziny, związany z **szvirati* 'zwierać').

W gwarach bojkowskich RdNB notował *zvir* 'dolina między górami ciasno zwartymi; potok'. Z Huculszczyny HrNH podaje znaczenia: 'dolina potoku lub rzeki w górach; parów; sucha dolina, łącząca się z doliną rzeczną', a JSH znaczenie ('ciasna) dolina potoku; potok górski'. Na północnym skraju gwary nadszańskiej R zanotował znaczenie 'wir w wodzie'.

Liczne nazwy *Zvor*, *Zvorec* itp. spotykamy często na Zakarpaciu na pd. od obszaru AGB, dość rzadkie są one natomiast na Łemkowszczyźnie (KPN, StTL).

218. Głębia w rzece (potoku) — ukr. глибина у річці (потоці). — A 452, B 289

Punkty dodatkowe

39Z Łykycary.

Zapisy

56Ł i 70Ł wg R, 15 wg OSB. 42 to Jaworów i Komarniki wg OSB, 62a* to Orawa.

Hluboka voda: np. *hlab'oka w'oda* 3R, 17R, *hloboka v'oda* 8, *hlab'oka vod'a* 65, *hlyb'oka v'oda* 16R, 26. *Hlubin'a*: *hlybyn'a* 16V, *hlybyn'a* 62b*. *Hl'ubini*: -b'yń 63a*.

Bad'oń: bad'uń 16R, *hlaboka bad'oń* 2. *Bad'ońa: bad'eńa* 56L, *bad'uńa* 15R.

Kalabańa: zob. mapa 222.

I'ama: w zapisie nie zaznaczono akcentu w 68.

Vyr: vir 12R; w 3S obocznie *hlub'okij vyr*.

Inne: 3 hlyb'okij p'otik, 6 *top'eć*, 18 *t'ycha v'oda*, 28a *tych'a vud'a*, 44 *vel'yka vod'a*, 46 *tycha vod'a*, *přišč*, 58 *vel'yka vod'a*, 66 *kěmpa*, 1V *b'ovševa*, *b'eznań*, 2V *b'ońa*, 35Z *b'ouča*.

W OSB jest jeszcze *b'euza* na pd. zach. od 42, *hl'ybiń* na pn. wsch. od 61, *vikno* na zach. od 63 i na pn. od 62b* (nie zmapowano). W 6V nie zmapowano *krut'yło* (zob. mapa 219).

Uwagi do poszczególnych punktów

3R *hlubina* — duża; 1V *b'ovševa* 'głębokie miejsce w rzece (potoku), gdzie woda stoi', *b'eznań* 'bardzo głębokie miejsce w rzece'.

Uwagi ogólne

Spośród nazw notowanych w AGB jedynie *jama* i *prist'* podane są — w omawianym znaczeniu — w wykazie apelatywów RdNB; przy nazwie *wikno* autor wymienia tylko znaczenie 'wir', przy *struja* — 'struga, potok', a określenie *tycha woda* wystąpiło nie hasłowo lecz jako objaśnienie nazwy *plot'*. W materiałach AGB nie notowano natomiast apelat. *bevza* i *bumbyło* w znaczeniu 'głębia' podawanych z terenów bojkowskich przez RdNB i OSB.

Nazwa *topeć* odnosi się raczej do wiru (zob. mapa 219), choć w znaczeniu 'głębia' w gwarach ukr. spotykane są inne nazwy z tym rdzeniem: *topil'*, *topyło* (JurkTH).

Na Łemkowszczyźnie spotykamy określenia typu *hlyboka woda* (zach. i środkowa Łemkowszczyzna) oraz *badoń(a)* i *wir* (wsi łemkowskie na Słowacji) a także nie notowane w AGB — *bańur* (R).

W gwarze nadszańskiej znane są zarówno formy typu *hlybyna*, jak i *hlyboka kałuži*, *tycha woda*, *spukijna woda*, a także — na pograniczu pd. — *jama*, *badoń* i *toń(a)* — HrN, R.

Dla Huculszczyzny JSH podaje określenie *hlibyna*.

Kalabania — zob. mapa i komentarze 221 — 222.

219. Wir w rzece (potoku) — ukr. вир у річці (поточи). — A 451, B 295

Punkty dodatkowe

13a* Dźwiniacz Górny, 1aV Lipa, 3aV Lolin, 12aV Lipowica, 3aS Stakčín.

Zapisy

Punkty „Ł” wg R; *krut' il* 37 wg OSB.

Vyr: fonetyka wyrazu zostanie przedstawiona na mapach jednego z następnych tomów AGB.

Krut' il: -t'il 10V. *Kr'utyło*: -t'y- 6V.

Vikn'o: ó- 39, 64.

Kalabańa: fonetyka wyrazu zob. mapa 222.

Krut' ilnyc'e^u: *kruteln'ica* 1bS. *Z'akruta*: *zokr'uta* 13a*.

Nie zmapowano *zwir* 9R; *pin'a* 6, *str'uia kruč'ena* 60 (wg Hrabca nazwa stworzona przez informatora), *struia* i *top'yé* 20 (oba zapisy obok znaku oznaczającego brak odpowiedzi na pytanie kwestionariusza), *stud'eńka* 4 (we wsi jest tylko mały potok), *pidh'in* 68, *virus* 68Ł, *č'určalo* 1V.

Uwagi do poszczególnych punktów

70 wyraz zanotowany bez podania znaczenia; 1V *č'ikn'o* || *č'určalo* 'miejsce głębokie w rzece (potoku), gdzie woda się kręci'; 6V *krut'yło* 'głębina w wodzie'.

Uwagi ogólne

Na Łemkowszczyźnie R notował w omawianym znaczeniu *wyr*; w gwarze „Zamieszkańców” spotyka się *wyr*, *kalabańa*, *topec'* (SD; pod nr 452 *tonec'*?). W gwarze nadszańskiej, prócz nazwy *wyr* (HrN, SD, R) i — wyjątkowo — *wyrok* (R), znane są różne określenia z rdzeniem *krut-*, np. *zakrut(á)*, *krutiż* oraz nazwa *kalabańa* (HrN, SD), a z pn. skraju tej gwary — *zwir* (R; por. mapa i komentarz 217).

Na Huculszczyźnie występują nazwy *wyr*, *krutiż* i *kruči* (JSH, SD). Z gwary naddniestrzańskiej JGM i SD podają *wyr*.

220. Wybój, kałuza (na drodze) — ukr. вибі́й, калу́жа (на дорозі) A 435, AUM 166

Punkty dodatkowe

64* Wołosianka, 3aV Lolin, 10aV Łopianka, 12aV Lipowica, 4Z Werchowyna-Bystra, 43Z Turja-Bystra.

Zapisy

Punkty „Ł” wg R.

Baj'ura: *b'ai'ura* 56Ł, 13, *baj'ury* pl 10V, w zapisie nie zaznaczono akcentu 58.

Ĵama: *ĵ'amy* pl 6V, 10V, 18V.

Kalabańa: fonetyka i morfologia wyrazu zob. mapa 221–222.

V'ybiĵi: *v'ıboĵi* 1S, *v'ıbüi* 2S, *vyb'oiĵi* pl 22R.

Kal'uża: -l- 64Ł, 13R, 22R, -l'- 3R; -ż- 4; -i 3R, 28a, 12aV, *kal'użi* pl 22R. Tym samym znakiem zmapowano *kal'uża* 14R, 14, 26, 12aV.

Inne: 9R *karn'ycsa*, 3 i 58 *ĵar'uha*, 10 *bad'ul'a*, 44 *v'ıbóut*, 68 *b'eyza*, 4Z *p'órih*, 43Z *ıagouđ'ovyna* || *ĵi-*, 1aS *ml'aka*, 1bS *d'ir'a*, 5S *vodot'óćina*.

Nie zmapowano *vodomyĵa* 'ıag voda *vybĵe* taku *kalabańu*' Chaszczów (w t. I punkt 17a*), 42a*, 62b*, OSB, *kal'abuška* 'kałuża' 1V z KDA, *kal'uha* 'kałuża np. na ulicy' 43Z.

Uwagi do poszczególnych punktów

67Ł *ĵama* — na drodze; 70Ł *kalabańa* — duża *kal'uha* na polu wybita, trudno wysycha; 10R *ĵama* — także na polu, w rzece; 14R *ĵama* — nie musi być z wodą; 22R *vyboĵi* pl — suche; 3 *ĵaruha* — wyboje w lesie; 28a *kal'uża* — z wodą; 43 *bajura* — z gęstym błotem, *kalabańa* — z rzadkim błotem; 68 *beuza* — *taka vıhnyta ĵama na dorozı*; 1V *kalabańa* 'jama z wodą po deszczu'; 3aV *kal'uża* 'kałuża', *kalabańa* 'wielka kałuża', *kabuška* 'mała kałuża'; 12aV *kal'uża* — z wodą; 13V *kalabańa* 'wybój na drodze zapełniony wodą'; 16V *bajura* 'wielka kałuża'; 1S *ĵama* — wybita przez wodę; 1aS także w lesie, tylko z wodą; 3S *ĵama* — z wodą; 4S *kal'uha* 'kałuża w ogóle'; 5S *vodot'óćina* 'zagłębienie z płynącą wodą', ale także 'wyschnięte zagłębienie, wybój'; 4Z *p'órih* 'zagłębienie na drodze, jakie wydeptało bydło'.

Uwagi ogólne

Materiał podano na jednej mapie, gdyż nie zawsze jasno wynika z odpowiedzi, czy chodzi o wybój z wodą, czy bez wody.

Na pograniczu bojkowsko-nadszańskim na określenie kałuży, wyboju z wodą panuje nazwa *kal'uża* — HrN, WerU. Wyjątkowo trafiają się na tym terenie inne nazwy, jak *bajura*, *kal'awa*. Suchy wybój na drodze nazywa się tam zwykle *jama*, przy czym na zachodnim obszarze gwary spotkać też można polonizmy *diu*, *żura*, *kól'iu*, a na północnym wschodzie — *wybij*, *żura* (HrN, R).

W gwarach środkowołemkowskich R zanotował *bańur*, *żura*, *jama*, *mlaka* — wszystkie ze znaczeniem 'wybój na drodze z wodą'; podobnie z zach. Łemkowszczyzny na Słowacji: *jaruha*, *jama*, *močar*. W ukr. gwarach na wschodniej Słowacji spotkać można też określenie *vımul* (na pd.-wsch. od 1S; R).

Nazwa *wybij* 'wybój' została zanotowana także w gwarach naddniestrzańskich (HorR, HorT), południowowołyńskich (HorS) i poleskich (HorO). 'Kałuża' w gwarach naddniestrzańskich nazywa się m. in. *bajura* (HorT), w gwarach południowowołyńskich — *kaluha* (HorS).

Kilka uwag warto poświęcić niektórym wyrazom występującym na mapie. *Jaruha* nie ma sprecyzowanego znaczenia w gwarach sąsiadujących z AGB. Na Huculszczyźnie wyraz ten oznacza 'głęboką, zarosniętą krzewami jamę z wodą na dnie' (HrNH), ts. znaczenie spotykamy w 18V. W ukr. gwarach na wsch. Słowacji i w gwarach zakarpaccich nazwa ta odnosi się do dna przepaści, do głębokiego jaru z wodą lub bez wody; ponadto na Zakarpaciu spotyka się znaczenie 'pochyła leśna droga' (4Z, 43Z). Na zach. Łemkowszczyźnie R notował znaczenie 'długi wybój na drodze'. Z gwary nadszańskiej HrN podaje 'błoto w lesie'.

Młaka, oznaczająca zwykle podmokłą łąkę (por. mapa 225), w znaczeniu 'wybój z wodą' znana jest też na środkowej Łemkowszczyźnie (R). Co do formy *baduła*, por. może łemkowskie *baduńa* 'kałuża, jama z wodą', wg JurkTH najprawdopodobniej w związku z tur. *badya* 'naczynie na wino'. Nazwa *wodotočina* w 5S pozostaje w związku z nazwą 'źródła' *wodotič* w 1Z (zob. mapa 212).

Co do *bewza* zob. mapa i komentarz 237.

221—222. Kalabania (221 — znaczenie wyrazu; 222 — warianty fonetyczne i morfologiczne wyrazu). — A 435, 444, 445, 451, 452, 458, B 289, DzLAZ, AUM

Punkty dodatkowe

35a* Topolnica, 38a* Wołcze, 10aV Łopianka, 20Z Luta, 43Z Turja-Bystra.

Zapisy

Punkty „Ł” wg R; 24Z to Roztoka (23Z w DzLAZ).

Kalab'ańa: 46a* w zapisie nie zaznaczono akcentu; -ł- 18V; -ńi, -ńy itp. 58, 68, 10aV, 12V, 13V, 15V, 18V. *Kalab'ań*: *kał'abón* 6R, *kał'ab'ań* 28. *Kal'ybań*: -'ybań 10R, -'yb'ań 7. *Kalub'ańa*: -ńy, -ńy itp. 1V; -l- 1aS. *Kolob'ańa*: *kolo-* || *kóno-* 56Ł; *kóló-* 11Z, 24Z (zapisy nie rozróżniają lił); -l- 1S, 2S, 3S, 4S; -ł- 12, 41, 64. *Kolub'ańa*: *kólu-* 2V; -b'ana 6V, *kułubańa* 46a*, *kolub'ańa* 5S. *Kołyb'ańa*: *koły-* 35Z, 43Z. *Kalab'ań*: *kał'abań* 28. *Kol'ybań*: -'ybań 10. *Kłub'ańa*: -ńe 61.

Uwagi do poszczególnych punktów

70Ł 'duża *kał'uha* na polu wybita, zwykle nie wysycha'; 22R 'głębsza woda, nie jama'; 43 'wybój na drodze; błoto z wodą, rzadkie'; 1V 'jama z wodą po deszczu'; 10aV 'jama z wodą, duża kałuża'; 13V 'wybój na drodze wypełniony wodą'; 18V 'zagłębienie ze stojącą wodą, na polu'; 35Z 'głębsze miejsce w rzece, ale i na drodze'; 43Z 'głęboka, stojąca mętna

woda'; 1S 'tam, gdzie woda stale stoi na równym miejscu na łące (nie na drodze)'; 2S 'dół z wodą; na polu'; 3S 'de žaby kurč'at'; 4S 'dół wybity przez płynącą wodę'; 5S 'stojąca woda; mała przerebel'.

Uwagi ogólne

Wyraz *kałabańa* itp. znany jest w wielu gwarach ukraińskich (jak i w języku literackim) zwykle w znaczeniu 'kałuża, (większe, głębokie) błoto, głęboka jama z wodą' (JurkTH).

Formę *kobań* 'przerebel' (wg JurkTH o tej samej etymologii) podaje HrN z punktu na zach. od Przemyśla, a 'głębia w wodzie' — ze wsi na pn.wsch. skraju gwary nadszańskiej. Znaczenie 'wir w wodzie' *kobań, kałobań* ma na południu gwary nadszańskiej (HrN, SD). W punkcie na pd.zach. od Tomaszowa Lubelskiego SD podaje *kobańi, kałabańi* 'niewielka woda płynąca'; to samo znaczenie ma *kałabani, kałabaja* na Huculszczyźnie (SD). Na Zakarpaciu powszechne jest znaczenie 'głębia w wodzie' (DzLAZ).

W gwarach naddniestrzańskich znane jest znaczenie 'kałuża, błoto' (JGM, HorT), natomiast na pd. Wołyniu HorS notował znaczenie 'wybój z wodą lub błotem; głębokie miejsce w rzece'.

Formy z początkowym *kała-* notował OSB także ze wsi na pd. od 42a*, a SD — z punktu na pn. od 5R. Występują one również na Huculszczyźnie (SD) i w gwarach naddniestrzańskich (JGM, HorT). Formę z początkowym *kały-* podaje HorS z pd. Wołynia; nie występującą w materiałach AGB postać *kałobań* cytuje SD z gwary nadszańskiej, najczęściej jednak występuje tam forma *kobań* (HrN, SD). Na Zakarpaciu najczęstsza jest postać *kołobańa* (*kołó-, kóló-*); we wsi huculskiej zanotowano tam formę *kowbańij*.

223. Trzęsawisko — ukr. трясовина: nazwy z rdzeniem *trēs-. — A 447, B 291, AUM 165

Zapisy

56Ł wg R.

Mapa przedstawia tylko zróżnicowanie słowotwórcze wyrazu; fonetyka zostanie przedstawiona w jednym z następnych tomów Atlasu (w legendzie podano postać zbliżoną do literackiej). Przykłady: *trās'učka* 13, 41, 46, 63, *trys'učka* 44; *trāsov'yc'a* 14, 18, 26, *trīsowyci* 28; *trāsen'yc'a* 4, 6, 21, *tresen'yca* 2; *trjesov'yna* 17R; *tresov'ysko* 56Ł, *tris'ovysko* 3.

Uwagi ogólne

Formę *trāsuka* w znaczeniu 'młaka, mokre miejsce ze stojącą wodą' podaje OSB także ze wsi na pd.-wsch. od 41. Określeń z sufiksem *-učka* nie ma w materiałach z gwary nadszańskiej (HrN, R) i z Huculszczyzny (JSH, HrNH).

Na środkowej Łemkowszczyźnie R zanotował *trasewyna*.

W gwarze nadsańskiej wystąpiło duże zróżnicowanie słowotwórcze nazw z rdzeniem **tręs-*; spotykamy tu formanty *-(ow)yća*, *-(aw)yća*, *-(ow)y-na*, *-(aw)y-na*, wyjątkowo też *-(en)yća* i *-(en)y-na* (HrN, R).

Nazwy z formantami *-(ow)yc'a*, *-(aw)yc'a* oraz *-(en)yc'a* i *-(an)yc'a* zostały zapisane na Huculszczyźnie (JSH, HrNH).

Z gwar naddniestrzańskich HorT podaje formę *trásowyna*, a JGM — *triśóy*.

224. Nazwy błot i bagien — ukr. назви для боліт та багон. — A 444, 445, 446, B 217, 291, DzLAZ 123

Punkty dodatkowe

17a* Chaszczów, 35a* Topolnica

Zapisy

56L wg R, 48 wg OSB, 55 wg SD; 42a* to Libuchora.

Safyna: *sofyn'a* 41, *safjyn'a* 12, *safyn'a* 13.

S'yhła: *s'jhła* 35a*.

Moćar(a): np. *moćar* 63, 64(f), *m'oćir* 21, 13V, *moć'ara* 22R, *moćyri* pl 55.

Hruś: w 54 tym samym znakiem zmapowano *hruś* || *hruzaw'yći*.

Uwagi do poszczególnych punktów

56L *syhła* 'młačne pole' (nomen proprium); 13 *safyna* 'trzęsawisko'; 17a* 'bagno w lesie'; 26 *hruś* 'zamarzłe błoto na drodze, wiosną'; 35a* 'podmokła łąka, grunt'; 41 'błoto w lesie lub w polu'; 42a* 'trzęsawisko'; 46 *ozero* — wielkie błoto; 50 *tam de bahnystu* — *hruś* (np. na pastwiskach); 54 *hruś* — na pastwisku, *hruzaw'yći*, *zawisa* — 'podmokłe pole ze stojącą wodą'; 55 'podmokła łąka, grunt'; 60 *katuże* 'błoto w lesie, na drodze', *łuh'ovyna* 'mokra łąka'; 64 *bar'ih'* 'moćar taka, što ne moź perejty, bahno'; 66 *ozero* 'woda z błotem'; 69 'podmokła łąka'; 1V *bar'ih* 'błotniste miejsce, gdzie kąpią się dziki'; 4V *moćary* 'błotniste miejsce'; 12V 'trzęsawisko'; 13V *syhła* 'podmokła łąka, grunt'; 18V *bałega stała ve'teka, ne' moś pe'rej-te'*, *oze'ro* 'błoto, trzęsawisko'; 60Z *dryż'ačka* — rzadko używane; 4S *towa* 'błoto, które nie wysycha'; 5S *towa* 'miejsce, gdzie stoi stale woda'.

Uwagi ogólne

Na całym terenie AGB wystąpiły nazwy *bahno* 'bagno' i *bołoto* 'błoto', toteż pominięto je na mapie. Prócz tych ogólnych nazw zanotowano inne: lokalne lub dotyczące określonego rodzaju błota (zob. Uwagi do poszcze-

gólnych punktów); włączono tu także nazwy określające bagniste łąki (por. mapa 225: *Młaka*).

Do ciekawszych wyrazów, zamieszczonych na mapie, należą: *safyna*, *syhła* i *towa*. *Safyny* nie notują inne, wykorzystane w AGB (zob. Wykaz skrótów) źródła. Wyraz *syhła* — rumunizm — pierwotnie odnosił się do 'górskiego lasu' (zob. mapa 233, por. CrRV). Znaczenie 'bagno', obok częstszego 'las świerkowy', znamy też z Huculszczyzny (Żel). Nazwę *towa* — hungaryzm — spotykamy na całej prawie Łemkowszczyźnie na Słowacji i częściowo po pn. stronie Karpat w znaczeniu 'bagno, moczar; miejsce, gdzie stoi woda' (R).

Nazwa *hruż* spotykana jest na sąsiedniej Huculszczyźnie (JSH, DzLAZ) i na pn. gwary nadszańskiej (w znaczeniu 'podmokła łąka' — HrN). Na Zakarpaciu *kał* występuje obocznie do *bołoto* tylko w części środkowej DzLAZ, w innych punktach ma znaczenie 'brud; gnój'.

Bałega wiąże się z huc. *ba(e)lega* 'kał owczy' (z rum. *baligă* 'gnój, nawóz', por. J. Janów, Wpływ słownictwa rumuńskiego na Podkarpacie, osobliwie na gwarę huculską, Spr. Tow. Nauk. we Lwowie XVIII, 1938, z. 1.

Warto dodać, że w kwestionariuszu „A” było pytanie o wyraz *mraznyca* i że we wszystkich punktach S. Hrabec odnotował brak wyrazu (por. huculskie *mraznyca* 'grząskie, błotniste miejsce w lesie' HrinS).

225. Młaka — występowanie i znaczenie wyrazu. — A 444, B 277, AJDŁ 232

Punkty dodatkowe

17a* Chaszczów, 20b* Lenina Wielka, 38a* Przysłop, 64b* Wołosianka, 39Z Łykycary, 43Z Turja-Bystra.

Zapisy

42a* to Libuchora, 66a* to Jamielnica. Punkty 64Ł, 65Ł, 67Ł, 68Ł, 70Ł wg R, 40 wg OSB.

Młaka: -ł- 56Ł, 58Ł, 62b*, 64b*, -ł- 10, 64, 18V, -ł- || -ł- 1V, -ł- punkty „S”, 35Z.

Uwagi do poszczególnych punktów

3R wyraz wywołany. 28a 'mučara'; 34 'bahyn'a'; 50 'kvasen'yéi'; 60 obocznie: *luh^x*; 61 *młakov'yna*; 4V 'mokre trawy'; 18V 'mokre miejsce, można jednak przejść'; 4S i 35Z 'miejsce, gdzie stale stoi niegłęboka woda'; 39Z 'trzęsawisko, podmokły grunt'; 43Z 'błotnista ziemia'.

Uwagi ogólne

Mapę sporządzono w oparciu o pytanie kwestionariusza „podmokła łąka (*mlaka*)”.

Mlaka jest wyrazem spotykanym m. in. w gwarach polskich, słowackich i ukraińskich, głównie w rejonie Karpat. Uchodzi on za wyraz przyniesiony z kolonizacją „wołoską” (por. np. Z. Gołąb, Wyrazy pochodzenia południowosłowiańskiego w polskich gwarach góralskich, JP 1952, 5, s. 202—208).

AJDŁ podaje wyraz *mlaka* z całej Łemkowszczyzny, przy czym w StŚJS i StTŁ autor określa znaczenie tego wyrazu jako ‘bagny; moczar’; w zapisach R jest także ‘podmokła łąka’. Na środkowej Łemkowszczyźnie na Słowacji R notował znaczenie ‘wybój z wodą na drodze, w lesie’, podobnie jak w 1aS. W gwarach huculskich *mlaka* znaczy ‘mokradło’ JSH.

Na pn. od obszaru AGB występowanie tego wyrazu ograniczone jest do pd. skraju gwary nadszańskiej; na pn.-wsch. od AGB obejmuje on południe ukr. gwar Tarnopolszczyzny (DZal).

226. Przerębel — ukr. ополонка. — A 458, B 290, C 147

Punkty dodatkowe

13a* Dźwiniacz Górny, 43Z Turja-Bystra.

Zapisy

Punkty „Ł” wg R.

Pr'olup: *pr'ó-* 42, 43, 18S; *-l-*, *-l-* 12, 41, 64, 66; *-lub* 62, 63, 64, 65, 58Z, 60Z; *-lub^v* 2V; *-lup* 1aS, 3S, 43, *-lúp* 2S, *-lip* 1S, 1bS.

P'oloń: *p'ó-* 7; *-łoń* 70Ł, 10, *-lón* 12R, 14R, *-luń* 67Ł, *-tyń* 7R. *Pol'onka*: *-yka* 54, 68. *Qpol'onka*: *-l'onka* 13V.

Duś'aika: *tuś'aika* 17R.

Ż'ura: *-r'a* 4R, *żur'u* Acc. 50, *d'ura* 28b.

Inne: *viknó* 6R, *kre^vš* 18R, *kr'ǫxu* 20R, *túl'oń* 28a, *st'ol'ńe* 58.

Uwagi do poszczególnych punktów

46 *struja* ‘miejsce nie zamrażnięte’; 5S *proluba* ‘przerębel długa na ok. 10 m, służyła do prania, do pojenia bydła’, *kolubańa* ‘mała przerębel’.

Uwagi ogólne

Na Łemkowszczyźnie spotykane są formy *prolup*, *preruba* oraz — nie notowane w AGB — nazwy *šcerubla* i *čurpel* (R). W gwarze nadszańskiej istnieją różne określenia przerębli: *polonka*, *poloń*, *struja*, *kobań*, *tuśejka*.

(HrN), *prorub* (PNH). Na Huculszczyźnie znajdujemy nazwy *połonka* i *proriz* 'szczelina w lodzie na rzece lub przerebel większa niż kładka' (JSH). W gwarach naddniestrzańskich notowano *połonka*, *wikno* (DZal), *prorub* (HorT).

Nazwy typu *prorub*, *preruba* itp. (podobnie jak pol. *przerebel*) wiążą się z czasownikiem *rubaty* 'rąbać'.

Nazwa *dućaja* itp., związana z ukr. dial. *duća* 'jama, dziura', w innych gwarach ukraińskich oznacza 'otwór w żarnach', 'zagłębienie w stoliku, na którym stoją żarna, skąd bierze się zboże do mielenia' (na Zakarpaciu też 'dziura zrobiona w zamarznętej, kiszonej w beczce kapuście').

Co do *kolubańa* itp. zob. mapy i komentarze 221—222, a co do *struja*, *toń*, *wikno* por. też mapy 218, 219.

227. Xotař 'obszar wsi itp.' — ukr. 'територія села і т.п.' — A 413, B 196, C 141, AJDŁ

Punkty dodatkowe

63b* Hutar, 2aV Ludwikówka, 12aV Lipowica, 25Z Myrcza, 43Z Turja-Bystra.

Zapisy

2aV *Hotary* pl wg RdNG.

X'otar 20, 41, *χ'otar* 8, 13, 14, 16 i in., *χot'ar* 1, 1S, 2S i in.; *χót'ar* 7, *χ'itar* 37, *χitar* 46, 64, *χitari* pl 18.

Uwagi do poszczególnych punktów

8 *n'aše pol'a*; 9 *p'oky n'aše p'ole*; 13 *velyki lisy*; 14 *lisy*, *pasvyska*; 20 'bardzo duże pańskie pole'; 37 'obszar gruntu, granice'; 2aV *Hotary* — nazwa góry; 12aV 'kamieniste, nieurodzajne pole'.

Uwagi ogólne

Na mapę naniesiono wybrany materiał z odpowiedzi na pytanie kwestionariusza o 'granice obszaru wsi' (wg A i C), odpowiedzi na pytanie 'co znaczy *χitar*, *χotar*? (wg B) oraz z zapisów typu *dołżyckyj χotař*.

Na obszarze AGB wyraz *χotař*, *χitar* ma w zasadzie znaczenie 'obszar wsi z należącymi do niej polami', wyjątkowo pojawiały się inne, por. Uwagi do poszczególnych punktów (13, 14) i 'polna ścieżka', 'nieuczęszczana ścieżka' w Chaszczowie (między 17 i 18 — nie zmapowano) wg OSB. Wyraz *χotař* 'obszar wsi' zapisywano też na Łemkowszczyźnie (WerŁ, R), w tym też znaczeniu *χotar(z)*, *kotar(z)* występuje w gwarach polskich w górach od Sądecczyzny po Cieszyńskie (AJPP).

KPN podaje nazwy terenowe *Xotař* itp. m: in. na pn.-zach. i pd.zach. od 4S.

Zasięg wyrazu na Bojkowszczyźnie zdaje się świadczyć o jego węgierskim pochodzeniu (por. węg. *határ*), natomiast huculskie *χitar* itp. 'rozdroże, granica, miedza; granica wsi' (JSH) mogło zostać zapożyczone poprzez gwary rumuńskie.

228. **Ugór** — ukr. облір. — A 148, AJDŁ 220, 221, AUM 13

Punkty dodatkowe

43Z Turja-Bystra.

Zapisy

Punkty 40 i 48 wg OSB.

V'uhor, *v'uhir* itp. Przykłady: *uh'ur* 61Ł, *u'uhor* 67Ł, *v'uhor* 1bS, *uh'ir* 58Ł, *'uhir* 14R, 16R, *u'ugor* 21, *'ugir* 4, 26, 14R, 15R, *v'ugir* 2, *v'ugér* 8. Tym samym znakiem zmapowano *na w'ogory* 'na ugorze' 54.

Perel'ix itp. Przykłady: *perel'ix* 6, 7, 9, *perel'ih^x* 65, 68, *perel'ix* 12, 14, 43, 46, 58, *pérél'ix* 44, *per'elix* 1S, 1aS, *perel'ux* 3S, 5S.

Ubl'ix itp. Przykłady: *ubl'ih* 61, *ubl'ih^x* 63, *óbl'ih* 68, *obl'ih^x* 62, *obl'ix* 46.

Nie zmapowano wyrazu *totaka* itp., gdyż pierwotnie określa on wspólne (gminne) pastwisko (przykłady: *t'otoka* 52Ł, 70Ł, 41, *tot'oka* 63Ł, *toločn'yca* 37, *t'otočnyće* 61, *tłok* 59Ł).

Uwagi do poszczególnych punktów

1 — wyraz rzadko używany; 43Z-*ugor* '0,58 ha; nieużytki nadawane w dwudziestoleciu międzywojennym'.

Uwagi ogólne

Pytanie kwestionariusza nie precyzuje, czy chodzi o ziemię nigdy nie oraną, czy też o pole leżące odłogiem rok lub kilka lat.

Perel'ix obejmuje swym zasięgiem południową Łemkowszczyznę oraz jej środkową część na pn. od głównego grzbietu Karpat (AJDŁ, R); zapisany został również w gwarze nadszańskiej w okolicach Cieszanowa i w gwarze naddniestrzańskiej w okolicach Tarnopola (HrN, SD).

Ubl'ih zapisano też w gwarze huculskiej (na pd. od Kołomyi — SD). Wyraz ten notuje również w gwarze południowopoleskiej HorS).

Parenyna podaje HrinS z Zachodniej Ukrainy — por. ukr. literackie *par* 'odłóg' (wyraz ten notuje z gwary zachodniopoleskiej HorO). OSB pod *parenyna* itp. daje tylko znaczenie 'niegłęboko zorana ziemia pod trawę' (np. w 66a*, 7V, 13V, 46b*, 37a* — nie zmapowano).

Wyraz *parlag* z węg. *parlag* 'rok lub dłużej nie orana ziemia; ziemia nigdy nie orana' (a to ze słowiańskiego, por. KnM) występuje na radzieckim Zakarpaciu (ŁMK II, s. 615 — bez podania zasięgu) oraz na słowackiej Łemkowszczyźnie.

Polonizm *wuhor*, *wuhir* itp. poza pograniczem bojkowski-łemkowsko-nadszańskim występuje w gwarze nadszańskiej oraz łemkowskiej (HrN, AJDŁ, R). W 1bS zanotowano wyraz *v'uhor* tylko w znaczeniu 'pole pod ziemniaki' (nie zmapowano).

W OSB notowano jeszcze — nie mapowane tutaj — wyrazy *mořix* itp. w okolicach p. 18 i na pn.-wsch. od 61 w znaczeniach 'ziemia nigdy nie orana, porośnięta trawą', 'pole kilka lat nie orane', *pust'ara* 'oblił, perełlił' 2V i *toločn'yc'a* 'ziemia rok (lub nigdy) nie orana' 46a* i na pd.-zach. od 38.

Zob. niżej komentarz do mapy 229.

229. Pastwisko — ukr. пасовище. — A 414, B 275, AJDŁ 218, AUM 11

Punkty dodatkowe

43Z Turja-Bystra.

Zapisy

Nie zmapowano: *t'oloka* — nazwa terenowa w 10R.

Toloka: -ł-, -ł- 1V.

Uwagi do poszczególnych punktów

72Ł — też 'ugór'; 37 *tolok'a* też 'ziemia nigdy nie orana'; 12V *toloka* — 'górskie pastwisko'; 13V *toloka* 'pastwisko położone blisko wsi'; 60Z *tolok'a* 'pastwisko gminne', *past'o* 'wypas bydła'.

Uwagi ogólne

Paswysko, *pasowyšće*, *pasło*. Geografię sufiksów *-(w)ysko*, *-(ow)yšće*, *-to* w połączeniu z rdzeniem *pas-* w gwarach zachodnioukraińskich ilustruje mapka nr 9 w ZaDS. Wynika z niej, iż w gwarach naddniestrzańskich, podolskich, wołyńskich, a także częściowo w gwarze bojkowskiej i huculskiej występują formacje z sufiksem *-ow-ys'ko* (por. też *pasowysko* JSH). Rzeczowniki z sufiksem *-w-ys'ko* obejmują gwarę nadszańską (tak też HrN), pn.-zach. Bojkowszczyznę, całą Łemkowszczyznę (AJDŁ) oraz pd.-zach. część gwary naddniestrzańskiej. Formacje typu *pasło* występują w pn. części gwar zakarpaccich.

Toloka 'pastwisko; pastwisko gminne (wspólne)' zapisano na Łemkowszczyźnie (R), podaje je z Huculszczyzny JSH. Wyraz ten na Bojkow-

szczyźnie i Łemkowszczyźnie na ogół określał 'pole leżące jakiś czas odłogiem, na którym wypasano bydło' (np. w 20a*, na zach. od 43, na pd. od 65 — OSB), czasem też 'ziemię nigdy nie oraną' (np. w 62 — wyraz nie zmapowany, i w 37 — zob. Uwagi do poszczególnych punktów) lub 'pastwisko w lesie' (np. na zach. od 13, w 45a*, 46a*, 62a*, 62b* i in. — OSB).

Paškuw pochodzi z węg. dial. *páskom*, *páskum* (por. L. Tamás, Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen, Budapest 1966, s. 596).

230. Miejsce po ognisku (w polu) — ukr. місце, де горіл вогонь (у полі). — A 15, B 376

Punkty dodatkowe

42b* Jaworów, 44a* Komarniki, 62c* Orawa, 62d* Hrebenów, 1aV Lipa, 4aV Lolin, 10aV Łopianka, 12aV Lipowica, 43Z Turja-Bystra.

Zapisy

Punkty „L” wg R; w 2 *spalen'ysko* wg RuN.

Ohn'ysko: ó- 68L, 2R, 10R, ^uo- 19R, wo- 3R, 'o- 5R, 17R, 60.

Ohn'yšće: ^oohn'yšće 13R, v'o- 9, 10, 62c*, 64a*, 3V, v'ohnišće 3S, 5S, v'ohnišće 4S.

Ohn'yčnyk: u- 13, ^uo- 36, ^uo- 14, 21, vo- 8.

Zh'aryšće: -re^ušće^u 10aV.

Spalen'ysko: -te^u- 2R, -l- 21R, -ku 28a.

Uwagi ogólne

Na Łemkowszczyźnie notowano *watra*, *watrysko* i *spalenysko* (R)..

W gwarach huculskich jest *watarnyk*, *watrak*, *waterka*, *watra* 'ognisko, ogień, palenisko' oraz *zhař* 'wypalony, wygorzały las' i *spalenyk* 'miejsce po spalonym lesie' (JSH).

Wyraz *wohnysko* 'miejsce, gdzie palił się ogień' obejmuje swym zasięgiem prawie całą gwarę nadszańską. W części środkowej i pd. gwary występują też nazwy *spatysko* i *spatenysko* (na pn. zach. gwary zapisano *spalenisko* 'miejsce po spalonym domu'). W pn.-wsch. części gwary 'miejsce po ognisku' nazywa się *upalisko*, w pd.-wsch. — *poharysko* (pojedyncze zapisy). Wyraz *watra* w mapowanym znaczeniu zapisano wyjątkowo we wsi Kuryłówka w pn.-zach. części gwary (HrN, RuN).

Mapa pokazuje także zach. zasięg form z sufiksem *-yšće* w stosunku do łemkowskiego i nadszańskiego *-ys'ko*. Forma *ohnyčnyk* jest być może lokalizmem, podobnie jak *wuhlara* (*wuhlarka*, *wuhlarysko*).

231. Syhla — znaczenie wyrazu. — A 298, 299, 328, 439, B 257, C 108, AJDŁ

Punkty dodatkowe

53Ł Czystohorb, 17a* Chaszczów, 65*a *Syhla* — potok, 1aV *Syhla Czarna* — szczyt górski, 6aV *Syhłowaty* — potok, 10aV Spas, 20Z Luta, 54aZ Roztoka, 2aS Smolnik; 1bS to Osadne,

Zapisy

53 wg AJDŁ, 56Ł wg AJDŁ i R, 70Ł wg R, 61 wg RdNB, 65a*, 1aV i 6aV wg SG.

W większości punktów zapisano *s'yhla*. Ponadto zanotowano: *Syhly* pl — nazwa pastwiska — 53Ł, *s'yhla* 9R (nomen proprium), 13V.

Jako „derywaty” zmapowano następujące zapisy: *syhl'anka* 'borówki — czarne jagody' 9R, *syhl'ank'ы* (pola) 13, *s'yhlanka* 'rodzaj grzybów' 17a*, *syhl'ank'ы* 'rydze' 19, *syhlyn'a* 'kwaśne siano' 20, *Syhłowate* 42a*, *syh'ol'a* 'młody las' 46, *Syhlyna* (wg RdNB) 60, *syhl'ove d'erevo* 61, *Se-lovatka* (= *Syhłowatka*) 62a*, *syh'ola* 'wieki las' 64, *syhl'yinka* sg, *syhl'yńky* pl 'rydze' 1V, *Syhłowaty* — nazwa potoku 6aV, *Syhl'is*, na *Syhl'os'i* 12V (wg RdNB), *Sehłowatyi* 20Z (wg KPN), *sohl'ankы* || *sy-* 'borówki — brusznicę' 1bS, *sohl'ankы* 'borówki — brusznicę' 2S.

Uwagi ogólne

Wyraz *syhla* jest pochodzenia rumuńskiego, por. *sihla* lub *silha* 'gąszcz' oraz przym. *silhúi* 'porosły gąszczem, dziki, nieprzebyty'.

Wyrazy z rdzeniem *syhl-* występują w zasadzie tylko na terenach górskich. Z gwar sąsiednich notują je gwary huculskie i łemkowskie. W gwarach huculskich zapisano: *syhla* 'gęsty las halny', 'gęsty, dorodny, wysokopienny las'; 'świerk mający gałęzie tylko na wierzchołku', 'wysoki i cienki świerk' oraz 'bagnó' (JSH, HrNH) i *syhlyczka* 'mały smręk', *syhlynka* 'rydze', 'leśny świerk', *syhlaji* 'lasy świerkowe' i *syhłowe derewo* 'drzewo o gęstych słojach' (JSH), natomiast HrNH podaje nazwy własne z tego terenu: *Syhla* (nazwa góry i nazwa wsi), *Syhlenka* i *Syhlenyja* (nazwy gór), *Syhleński* (nazwa wodna) i *Syhółka* (nazwa części wsi).

Z łemkowszczyzny brak jest zapisów nazw pospolitych z rdzeniem *syhl-*, natomiast StPŁ podaje z tego terenu szereg nazw gór, lasów itp.

232. Poręba — ukr. зпуб. — A 321, 441, B 167

Punkty dodatkowe

35aZ Riczka.

Zapisy

Nie mapowano zapisów: *paśika* itp. 'pasięka z ulami' w punktach: 2, 26, 61, 60Z; *v'ypas'ičeno* 56L, *śčaly lis n'aster* 3R.

Pasika itp. nom. proprium w 5S, 18Z, 21Z, 35aZ wg KPN. Jako *paśika* zmapowano formę pl *paśik'by* 14. W 1aS *P'as'iky* to nazwa pola; w Osadnem (koło 1bS) jest *p'as'ika* — pole po wyciętych i wypalonych krzewach (nie zmapowano).

Uwagi ogólne

Na mapie umieszczono odpowiedzi na dwa pytania kwestionariusza: o 'wyrąb leśny i pracę przy nim' i o 'zrąb'. Z uwag przy zapisach wynika, że miejsce wyrąbane w lesie — poręba z pniami lub bez — nazywa się *zrub*, *rubań* lub *rubanisko*. Natomiast wyraz *pasika* oznacza zazwyczaj miejsce, gdzie kiedyś rósł las, przygotowane pod pole, wykarczowane, po wypaleniu resztek krzaków i korzeni. Wyraz *pasika* w mapowanym znaczeniu zapisywano sporadycznie na Łemkowszczyźnie (R). Na pograniczu bojkowsko-huculskim i na Huculszczyźnie *pasika* ma znaczenie 'pasięka z ulami' (materiały z punktów „V”, AUM, JSH). Nie zmapowano kilku nazw własnych *Pasika* z KPN z dorzecza Uhu.

Wyraz *butyn* (z rum. *busten* 'długi pień drzewa' — RED) 'las przeznaczony na wyrąb, roboty przy wyrębie lasu, wyrąb lasu' podaje też z Huculszczyzny JSH.

Hungaryzm *wagaś* (por. węg. *vágás* 'wyrąb leśny, przepaść w górach, polna droga prowadząca wozem') odnotowuje w gwarach ukraińskich Zakarpacia (bez podania zasięgu) ŁMK II, s. 582.

Wyraz *šlowk*, którego zasięgu w gwarach Zakarpacia nie udało się ustalić, wywodzić należy prawdopodobnie z niem. *Schlag* 'wyrąb, poręba (w lesie)'. KPN podaje 3 zapisy nazw własnych *Šlog* itp. ze Spisza i z terenów na wsch. od Uhu, a R zanotował *š'ok* (G *š'ogu*) w zach. części Łemkowszczyzny słowackiej.

233. a. *Rypa* — znaczenie wyrazu. — A 426;
b. *Škapi'ta* — znaczenie wyrazu. — A 426

Punkty dodatkowe

4aV Mizuń, 10aV Lolin oraz 12aV Lipowica wg RdNB.

Zapisy

R'ypa 61; nie zaznaczono akcentu w 62, 2V; tym samym znakiem zmapowano formę *rypa* i *ry'p* w 1V — (z dwóch różnych źródeł). Nie zmapowano *r'by'pa* na pd.-wsch. od 1V (wieś Lipa).

Škepytyja 'odłamy skał, kamienie' 24 (HrNH za Werchratskim); *ški-p'it'a* 'skały, kamienie' 41; *šk'epit'a* 'skała w wodzie lub na drodze, wystająca z ziemi' 43; *šk'apit'a* 'jak *χud'oba perėbięe*, *jak došć pade* — *nem'a kud'ų pereitų*' 44, *škap'it'a* 'odłamki skał, kamienie' 46 (wg HrNH); *škapit'a* 'sterczące kamienie' 62; *škepit'a* 'leżące na ziemi kamienie' 63; *škepit'a* 'ne moš' *zaiųy*: *horb'y*, *pot'očyny*' 65; *šk'apat'i* 'stok góry, bardzo stromy, kamienisty, porośnięty krzakami, lasem; z powalonymi drzewami, kłodami' 1V; *šk'epit'* f 'skalista góra' i 'kamienie, drzewa itp., przez co trudno przejść', coll *šk'epyt'a* 2V; *škapit'a* — zapis bez podania znaczenia — 12V; *škapit'ų* 'miejsce, gdzie wyrzucane są wszelkie śmieci', *škapit* f, coll *škap'it'i* 'kamienisty grunt; kamienista nieurodzajna ziemia' 13V; *škap'it'a* — zapis bez podania znaczenia — 18V; *škarp'it't'a* 'miejsce po zrąbanym młodym lesie z pozostawionymi pniami' — ciężko po tym iść', *škep'it'a* 'w polu po deszczu, jak wyschnie ziemia i trudno po tym iść' 35Z; *šk'yypyt'*, coll *škypit'a* 'zaśmiecone miejsce, gdzie leży wiele zgnitych drzew, kamienie itd.' 60Z.

Nie zmapowano ze względu na niepewną etymologię *šyp'it'ia* 'kamień o niebieskim zabarwieniu' 4Z.

Uwagi ogólne

Wyrazy *rypa* oraz *škapit'a* dla oszczędności miejsca zostały przedstawione na jednej mapie. Zapisano je w odpowiedzi na pytanie o 'skałę'; zapewne przy pytaniu o wyrazy uzyskano by nieco więcej odpowiedzi.

Rumunizm *rypa*, *repa* — (por. rum. *ripă* 'urwisko, wklęśła wyrwa' — występuje na Huculszczyźnie w znaczeniach 'skała, urwista skała', 'grunt goły, skalisty', 'wypluczysko, wyrwa' i 'wysoki, stromy brzeg' (HrNH, JSH, HrinS). HrNH notuje z Huculszczyzny nazwy własne (nazwy miejscowe, gór oraz wodne) typu *Rypa*, *Rypki*, zaś KPN podaje nazwy *Rypa*, *Rypynka*, *Rypyns'kij* oraz *Rypyšće* z południowo-wschodniej części Zakarpacia — poza terenem AGB (por. też nazwę rzeki *Repinka*, nad którą 57Z i 58Z). Wyraz *rypa* notowany daleko na północ od terenów górskich ma zapewne etymologię rodzimą (ŁaTG 141).

Szklepikie n 'kamieniste skały' i *skepyt* m 'skała, kamienie' oraz *škljyp* 'ts.' podaje z Huculszczyzny JSH (por. *škepyt'e* 'kamienie, odłamki kamieni' HrinS za Werchratskim). Etymologia wyrazu niejasna.

234. Wielki kamień — ukr. великий камінь. — A 425, B 283

Zapisy

Punkty „L” wg R.

Skał'a: *šk'a*- 8, 9, 12, 1aS, 5S, š- 61, 62, 6V, -l- 1aS, 5S, w zapisach nie zaznaczono akcentu w 41.

Br'yla: -r'yi- 44, -r'wi- 39, -r'yj- 68L, 13V, *br'yla* 1S, 1aS, 1bS, 3S, 4S, w zapisach nie zaznaczono akcentu w 67; znakiem dla *br'yla* zmapowano *br'ył'a* (coll?) 20.

Pł'yta: -ł- 44, -ł'yj- 13V, -ł'yi- 2S, 4S, w punktach „S” nie zaznaczono akcentu; tym samym znakiem zmapowano *plyt'e* (*hrube*) n 60.

Kamiń: tym samym znakiem zmapowano formy sg i pl, np.: *k'amiń* 14, *kamińe* 34 oraz z zestawienia typu *hr'ubyj kamiń* 37, *welykiij k'amiń* 58.

Uwagi do poszczególnych punktów

6R duże kamienie w Sanie; 12 i 62 *skala*, *škala* 'skała'; 1V *skal'a* 'wysoki, duży kamień'; w punktach „S” *bryla* itp. znaczy 'wielki, płaski kamień'.

Uwagi ogólne

Pytanie kwestionariusza „wielki kamień”, „wielkie kamienie” nie precyzuje o jakiego kształtu kamień chodzi.

O wyrazie *berdo* por. mapę 238 (*Berdo*).

Skala. Na północnej Łemkowszczyźnie zapisano *skala* 'kamień, wielki kamień, skała' (R).

Bryla na całym obszarze Łemkowszczyzny znaczy 'płaski kamień' (AJDŁ, według ustnej informacji od prof. Z. Stiebera — także w górskim paśmie Gorców).

Wyrazy *plyta* 'kamień, ułamek skały' i *plytie* 'kamienie, zwykle większe' występują na Huculszczyźnie (JSH).

Pola 'płyta kamienna' podaje HrinS za Werchratskim.

235. Przepaść — ukr. *npipba*. — A 424, B 273

Zapisy

Punkty „Ł” wg R. 63a* to Klimiec.

Skal'a: na mapie nie uwzględniono fonetyki wyrazu. *Z'omkl'a* (*z'ompl'a*): *z'omkl'a* 7, 8, 13, 20, 41, 46, 62, 2V, 2S, *z'omkl'a* 63, 3S, *z'omkla* 64, *z'omkla* 9, *zomkla* (zapis niewyraźny — J.R.) 65, *z'ompl'a* 18, 21, 25, 4S, *z'ompl'a* 10, 5S.

B'ezno. Tym samym znakiem zmapowano *b'ezma* 64a*, *bez'odńa* 11V.

De'yb'ra: tym samym znakiem zmapowano zapisy *vostr'a d'e'yb'ra* 1bS, *strojna de'yb'ra* 5S.

Inne: *bor'oło* 9, *prov'aljyna* 1V, *pr'oval* 11V.

Uwagi ogólne

Pytanie kwestionariusza (równie tytułowi mapy) nie jest precyzyjnie sformułowane, stąd też odpowiedzi dotyczą na ogół cech wtórnych, por. *zarwa*, *prirwa* czy *zasowa*.

Wyraz *zomkl'a* (*zompl'a*) podaje w znaczeniu 'las z wąwozami' (bez lokalizacji) Żel. Na radzieckim Zakarpaciu w p. 35Z i na pd.-wsch. od tego punktu *zompl'a* oznacza stromą górę.

Zarwa — notowana też na pd.-wsch. od 12V — na Huculszczyźnie znaczy 'urwisko skalne na polu', natomiast *zasiw* to 'urwisko ziemi' (JSH). Na pd.-zach. od 47Z zanotowano formę *z'arwyna* 'stromy stok góry'.

Wyraz *boroło* (por. sł. *bradło* 'ostro stercząca skała') zapisał też OSB z terenu Bojkowszczyzny bez dokładnej lokalizacji.

Berih — *bereh* 'brzeg' występujący we wszystkich ukraińskich gwarach karpackich, może oznaczać też 'góre, niewielką górę, stromą górę, stok, stromy stok'. Por. mapę 248 „*Bereh*” w t. V AGB.

Propast' 'przepaść' zapisywano też na Łemkowszczyźnie po obu stronach głównego grzbieta Karpat (R).

O wyrazie *skala* zob. mapa 234 (Wielki kamień).

Wyraz *bezno* 'urwisko' notowano też na pd.-zach. od 47Z, a formę *bezodni* 'przepaść' na pd.-wsch. od 12V.

Wyraz *debr'a* itp. notowano też w znaczeniu 'urwisko', 'stromy stok' (p. 1V, na pd. od 4V, w 58Z i na pd.-zach. od 47Z), i 'miejsce, któredy nie można przejść' (p. 11V). Por. mapę 251 („*Debr'a*” w t. V AGB).

Zob. też mapa 233, 236, 237, 238.

236. *Kujawa* — znaczenie wyrazu. — A 428

Punkty dodatkowe

4Z Werchowyna-Bystra.

Zapisy

W większości punktów zapisano formę *k'ujawa*. Inne warianty wyrazu: *kui'ava* 37, *kui'eva* 26, w punkcie 41 nie zaznaczono akcentu. W 2V i 12V *kujawa* to 'zamieć'.

Uwagi do poszczególnych punktów

9 *jakas k'ujawa, pustyn'a taka (pusta χ'yz'a)*, 12 *my hv'aryme: k'ujawa bid'a*, 13 *pustynia, gdzie najwięcej kamieni*, 21 *χ'ata, gdzie się kłóca lub biją (!)*, 26 *de svarn'a u χał'upi*, 37 *u zym'i d'uže d'uje to nazycvajut k'ujawoj*, 41 *jak komuś źle żyć to każe to m'aiu k'ujawu*, 43 *nezachodymyi l'is*, 44 *u polonyny de čolov'ik ne m'ože zai't'y*, 46 *takiu kut u lisi, ne moź—zai'ixaty ani zai't'y*, 61 *šo tam ne moź zai'ty ani zai'ixaty*, 62 *nedostupno, ne zai'ixaty*, 63 *k'ujawa — n'yχto ne zachodyt u polon'yna u v'eršix*, 65 *dal'eko deš, konec s'vitu*, 68 *star'a χata, moźe bute pasovysko nezdało, šoš naj'hiršoho*.

Uwagi ogólne

Etymologia wyrazu *kujawa* jest niejasna (SISE, por. też ŁaTG s. 51 — 52). Na Huculszczyźnie formę *kujewa* sg zapisano w znaczeniu 'stara samotna chata' (JSH) i 'puste odludne miejsce' (HrNH), a *kujewy* pl — w znaczeniu 'wierzchołki gór', 'bystre kamieniste potoki' (JSH, HrNH), 'kamienisty grunt', 'nieostępne góry' i 'wielka gęstwina?' (JSH). W sąsiednich gwarach ukraińskich wyrazu nie notowano. Mapa pokazuje zachodni zasięg wyrazu w gwarach karpackich.

237. Bewza — znaczenie wyrazu. — A 434

Punkty dodatkowe

13a* Dźwiniacz Górny, 17a* Chaszczów, 41a* Jaworów, 33a* Stary Sambor, 61a* Kruszelnica, 4Z Werchowyna-Bystra.

Zapisy

Punkt 12 i 61a* wg RdNB.

Zapisano następujące formy wyrazu: *b'euza* 8, 9, 10, 13, 18, 37, 41, 68, 41a*; brak zaznaczenia akcentu 14; *Belz'ы* 12; *b'ezva* 17a*, 33a*. Zapisy w punktach uzupełniających nie rozróżniają *w* i *v*.

Uwagi do poszczególnych punktów

8 *tak'ыі b'erez*; 9 *to šo bor'oło*; 10 'z'asova, przepaść', 12 nomen proprium, *p'ole*; 13 *teńgo u dołynu*; 14 *ale ša zasune, neї'e prystupu*; 18 przepaść *ab'o 'oχłań tak'a*; 37 *іama hlub'oka*; 41 *skata ne moź zaid'y*; przepaść; 68 *tak'a vіhnyta іama na dor'ozi*; 4Z *b'evza* — urwisko.

Uwagi ogólne

Wyraz o lokalnym zasięgu, nie odnotowują go materiały porównawcze z sąsiednich gwar ukraińskich (AJDŁ, HrN, JSH itp.). KmSB podaje jeszcze *beuz* i *bewzyna* 'głęboka, zarośnięta dolina potoku' — bez lokalizacji (co powtarza OSB).

Etymologia wyrazu jest niejasna: RED wywodzi go z ukr. *bewź*, *bewzeń* 'głupiec' (w tym samym znaczeniu podaje wyraz *bewz* Żel), natomiast wg BrSE pierwotnie rdzeń *belz* oznaczał 'biały, błyszczący się'; podobnie G. Shevelov w nazwie miasta *Belz* i w bojkowskim *bewz* — *bewza* widzi możliwość polskiej realizacji *ł* (A Historical Phonology of the Ukrainian Language, Heidelberg 1979, s. 292). Jeśli rzeczywiście występuje tu polski kontynuant *ł*, to byłby to ważny element przy ustalaniu dawnych kontaktów polsko-ukraińskich.

238. Berdo — znaczenie wyrazu. — A 424

Punkty dodatkowe

13a* Dźwiniacz Górny, 20Z Luta.

Zapisy

W większości punktów zapisano *b'erdo*; *berd'o* jest w 6R, 2; w zapisach nie zaznaczono akcentu w punktach 8, 10, 37, 44, 62, 63. Punkty 20Z i 21Z wg KPN.

Uwagi do poszczególnych punktów

6 *sk'ala*, *veľ'yka*; *b'ereχ tak'byi*; 7 *kamiń u poly* wielki, nie dający się wykopać, skalisty stok; 8 *'skal'a* (kamienie strome); 10 *propašt'*; 14 *tak'e b'erdo*, *hrun de kamiňa*; 18 = *skal'a*; 37 *de kamiń u skal'i—berdo*; 43 *de ie kamiňa d'uže*; 46 *des koło vody skal'a*; *kamińe*; 58 *k'amiń u skal'i* (nie uwzględniono tu zapisów równobrzmiących ze sformułowaniami w legendzie mapy).

Uwagi ogólne

Zmapowano jedynie *berdo* jako termin geograficzny. Wyraz **bfdo* 'skaliste wzniesienie, pagórek, góra' jest prawdopodobnie związany z *bfdo* 'grzebień tkacki' (por. M. Jurkowski, Słowiańskie **bfdo* 'rodzaj góry' jako termin geograficzny i nazwa własna, SFPS VI, s. 147—156). *Berdo* jako nazwa geograficzna ma ograniczony zasięg; w znaczeniu 'przepaść, strome miejsce' podaje go z Huculszczyzny JSH. Inne źródła porównawcze z gwar sąsiednich wyrazu w tym znaczeniu nie odnotowują.

Berdo jako 'część warsztatu tkackiego' znane jest na Bojkowszczyźnie po obu stronach głównego grzbietu Karpat, zapisano go również w tym znaczeniu na pn. Łemkowszczyźnie (R).

239. Žber — znaczenie wyrazu. — A 430

Punkty dodatkowe

4Z Werchowyna — Bystra.

Zapisy

Punkty „L” wg R. *Žber* 17R, 6; *žbér* 65, *žbér* 18, 63; *žbur* 4S; *žbyr* 68L, 2, 4, 3S, *žbyr'* 8, 21, 1V, 18V, *žbyr* 14, *žbyr'* 1bS, *žbyr'* 4Z, *žbyr* 10, *žbyr'* 12, *žbyr'a* f 41, *žbyr'a* 2V; *zber* 20R, *zbyr* 56L, 43, 44, *zbir* 3R; *na zbari* 7.

W punktach 13 i 46 podano tylko informację o znaczeniu wyrazu bez zapisu fonetycznego.

Uwagi do poszczególnych punktów

68L pole na pagórku, gdzie się nie nie rodzi, 20R *zber* — jak jest duża góra, 2 — *velykiĭ b'ereχ, hor'a; žbyr hor'y; 4 p'ole myžy potokamy, myžy lisom; 6 žber: vytyty berix i vytyty berix* — wzniesienie między dwoma potokami; 8 *takviĭ hr'uny pustyi, trav'a na nim ne rost'e; 10 = hor'i hr'unom; 12 z iednoho boku pót'ik, z druhoho pót'ik, a ũ sered'yńi p'ole, to sä zve žbyr'; 14 p'ole myžy pot'okamy, heĭ = horb'ok; 18* wzgórek; 21 wzniesienie między potokami, 41 kamienisty stok góry; 43 *vysoke, ž'ibrana hrybl'a — tu pot'očok i tu pot'očok; 65 žbér — nyč ne choče rosty, neurož'aĭne p'ole; 6V* pole, które rozdziela potok; 4S strome zbocze — *'ostrviĭ b'ereχ* (ale można tam przejechać wozem).

Uwagi ogólne

Etymologia wyrazu jest niejasna: JurTH wywodzi *žbyr'* 'ławica piaszczysta w rzece, mielizna' ze *žby* (|| *žbychy*) 'gwałtowne fale', natomiast BrSE wiąże z czasownikiem *zbyreć* 'brzęczeć'.

Wyraz *žbyr* (*žbyr*) jako termin topograficzny i jako nazwę góry podaje z Bojkowszczyzny RdNB, zaś z Łemkowszczyzny jako nazwę góry skalistej oraz lasu — StTŁ. Rozpowszechnienie tego terminu w ukraińskich gwarach zakarpacckich potwierdzają materiały KPN.

Jako nazwa pospolita *žbyr* itp. na Bojkowszczyźnie znaczy 'porośły skalisty pagórek między dolinami', 'wzniesienie na zboczu góry', 'pole między potokami', 'góra między dwoma potokami', 'wysoka góra' (RdNB). Wyraz *žbyr* 'skała, góra, wzniesienie' podaje z Łemkowszczyzny HrinS, a 'wzgórek', 'miejsce trudne do przejścia' i 'kamienista gleba' — R. Na Huculszczyźnie *žbyr* znaczy 'wzgórek, garbek', 'wielka góra', 'stroma góra' (JSH).

Dla języka polskiego SW notuje różne formy i znaczenia mapowanego wyrazu: *zbery, zbyry, zberki* 'kąty, miejsca niedostępne, nierówne, kamieniste, wertepy, dziury, wyboje', 'rupiecie, otręby, wiórki' oraz *zbyrki* 'miejsca nierówne, jamy', 'pole nie nadające się pod uprawę, nieużytki'.

240. Prypir — znaczenie wyrazu. — A 431

Punkty dodatkowe

35aZ Pasika, 3aS Starina, 4aS Krivé.

Zapisy

Pr'ypir: 9, 14, -*p'ir* 43, 44, 18V, -*p'ir* 12, 13, 64a*, -*pür* 2S; w zapisie nie zaznaczono akcentu w punkcie 10; jako *prypir* zmapowano *pryp'ora* 41 i *pryp'irne* 65. Punkty 18Z, 35aZ, 3aS, 4aS wg KPN. Znakiem 'stromy stok góry, duża pochyłość' zmapowano znaczenie 'stromo pole' 44.

Uwagi do poszczególnych punktów

10 stroma droga; 12 *dor'oha d h'ori* — duże *pryp'ir*; 13 *do hor'y de d'uže iixaty to pryp'ir*; 14 *pr'ypir* — *do hor'y ne moš v'ixaty*; 41 stromy długi stok; 43 nomen proprium — strome. *Prypor'ysta dor'oha* 'stroma droga'; 44 strome pole, droga; 65 *pryp'irne* — duże *pozylé pole*.

Uwagi ogólne

Wyraz *prypir* na Bojkowszczyźnie oznacza przede wszystkim 'stromy stok góry', podobnie w gwarach huculskich znaczy on 'stroma droga, strome zbocze' (HrNH), a w łemkowskich — 'wysoka stroma góra' (R — zapisy z dwóch punktów). W gwarach karpaccich funkcjonuje on często jako nazwa gór i ich wierzchołków (KPN, HrNH). Jest to rumunizm pochodzenia słowiańskiego (StNG).

Zasięg apelatytu na radzieckim Zakarpaciu jest trudny do ustalenia wobec braku odpowiednich materiałów porównawczych.

III. ZAKOŃCZENIE

Tak jak w poprzednich tomach warto zestawić ważniejsze zjawiska przedstawiane na mapach i w komentarzach. Cyfra oznacza numer mapy i komentarza. Litera „K” po cyfrze sygnalizuje, że odpowiedni materiał podano w komentarzu.

FONETYKA

Akcent

Wahania akcentu mamy w *str'y(j)na* — *stry(j)n'a* 187 oraz *wdow'a* — *wd'owa* 194.

Samogłoski

archaizm *u, o* 186, 187

a po spółgłosce miękkiej: *-ńa* 198K, 206, *-ća* 192K, 194, 202; *ća* 201, 202, 205K

e przed spółgłoską miękką: *-eń* 189K, *-eć* 197K

e nieakcentowane (przedakcentowe): *še-* 206

o nieakcentowane (przedakcentowe) 207K

Spółgłoski

d̄ ≥ *ǰ* 196, 189K

-r 189, 205, 227K

ł 197K, 222K, 225K, 228K

c': *c'a* 192K; *-c'* 197K, 207K

č 201K, 202K, 204K, 205K

ž 208K

**ky* 206K, 208K

twardość-miękkość spółgłosek przed *i* ≤ *ō*: *v* 205K, *r* 201K, *g(h)* 228K

grupy spółgłoskowe: *wd-* ≥ *gd-* (*hd-*) 194; *dn* ≥ *nn* 212K, 214K; *st'*- ≥ *śc'*-

itp. 188; *svi-* ≥ *śvi-*, *śvi-* itp. 188K; *zvi* ≥ *zvi*, *źvi* itp. 217K; *žb-* ≥ *žb-*

239K; *χr-* *χ kr-* 191, 192

dysymilacja: *prorub* — *protub* 226.

Odnotujemy tu następujące ważniejsze formy oboczne: *poχresnyk* — *χresnyk* — *kresnowec* (— *χresnyj*) 191, *poχresnyća* — *χresnyća* — *kresnowka* (— *χresna*) 192, *kosar* (*košar*) — *kosec* 207, *žala* — *žnyla* — *žnyća* — *žnyxa* — *žywkyńa* — *ženkyńi* 208, *studńa* — *studenka* — *studnyk* — *stunnyća* 212, *krutil* — *krutyło* — *zakruta* itp. 219, *kałabańa* — *kołubańa* itp. 222, *trásučka* — *trásowyća* — *trásowyna* itp. 223, *prorub* (*prołuba*) — *pereruba* itp. 226, *paswysko* (*pasowysko*) — *pasowyšć* — *pasło* 229, *ohnysko* (*ohnowysko*) — *ohnyšće* itp. 230, *watrysko* — *watryšće* (— *watra*) 230, *wuhlarka* — *wuhlarysko* (— *wuhlara*) 230, *zrub* — *rubañ* — *rubanyško* 232.

Osobno wymienić trzeba oboczność wyrazu podstawowego i derywatu: *wdowa* — *wdowycća* 194, *swaxa* — *swaška* 199, *studńa* — *studenka* (i inne warianty słowotwórcze) 212, *połoń* — *połonka* 226 (z leksykalizacją deminutywu jak wyżej), *watra* — *watrysko* i *watryšće* 230, *wuhlara* — *wuhlarka* i *wuhlaryško* 230.

Mamy też oboczności typu przymiotnik — (pochodny od niego) rzeczownik: *χresnyj* — *χresnyk*, *poχresnyk* i *kresnowec* 191, *χresna* — *χresnyća*, *poχresnyća* i *kresnowka* 192, *mołodyj* — *mołodeć* 197, *mołoda* — *mołodyća* 198.

Są też oboczności końcówek i rodzaju: *krutil* — *krutyło* (i in.) 219, *kałabańa* — *kałybań* (i in.) 222, *prorub* — *prołuba* (i in.) 226.

LEKSYKA

Trzeba tu wspomnieć przede wszystkim o zapożyczeniach z języków (dialektów) obcych. Na mapach i w komentarzach wystąpiły następujące polonizmy: *šwagrowa* i *šwađerka* 188, *šwađer* i *šwagro* 189 (oczywiście i jedno i drugie w polskim z niemieckiego), *kšonc* — *kšenc* (i *jegomość*) 210, *zrudło* itp. 211, *wuhor* itp. 228, *bewza* 237, może też *košar* (z -š-) 'kosiarz' 207. Do starszej warstwy zapożyczeń należy niewątpliwie *bewza*, inne są młodsze, a *šwađer* i pokrewne należą do zapożyczeń najnowszych.

Do słowacyzmów należy zapewne zaliczyć niektóre wyrazy wymienione niżej wśród zapożyczeń z węgierskiego, w szczególności *šowgryna* — *šowgryńa*, *šowgor*, *baća*, *juhas*, *sabowka*, *χotař*, a może i inne. Rozgraniczenie słowacyzmów i hungaryzmów — jeśli w ogóle jest możliwe — mogłoby być dokonane jedynie na podstawie znajomości rozpowszechnienia poszczególnych wyrazów na Łemkowszczyźnie, w szczególności na południe od Karpat i w gwarach wschodniosłowackich. Niestety, bardzo często materiały porównawcze są zbyt skąpe.

Do hungaryzmów należą następujące wyrazy (przy czym trzeba pamiętać o tym, że mogły być one zapożyczone za pośrednictwem gwar wschodniosłowackich): *šowgryna* i *šowgryńa* 188, *šowgor* 189, *legiń* 195, *bosor*, *bosoroš* itp. 201, *bosorka*, *bosorkańa* itp. 202, *baća* 204, *juhas* 205,

sabowka 206, *birow* 209, *towa* 224, *χοταρ* 227, *parlag* 228; *paškuw* 229, *wagaš* 232.

Do rumunizmów zaliczymy następujące wyrazy: *bereza* 203, *watah* 204, *knaž* 209, *zwir* 217, *syhla* 224 i 231, *balega* 224, *mlaka* 225, *butyn* 232, *rypa* 233, *prypir* 240. Oczywiście przez „rumunizmy” należy rozumieć wyrazy różnego pochodzenia, które na Bojkowszczyznę dotarły za pośrednictwem rumuńskich pasterzy-Wołochów (lub nawet zostały tylko przejęte z sąsiednich gwar huculskich).

Nie wiemy, czy germanizm *šlowk* 232 dostał się do naszych gwar za pośrednictwem słowackim. Oczywiście, wymieniony wyżej wśród polonizmów *šwađer* i pochodne od niego, a także wymieniony wśród hungaryzmów *šowgor* z derywatami są pochodzenia niemieckiego.

Niejasnego pochodzenia są wyrazy *safyna* 224, *škepiŕa* 233, *zomkla* 235; dwa pierwsze są zapewne zapożyczeniami, dla trzeciego można by doszukiwać się etymologii rodzimej.

Niewielką grupę stanowią archaizmy czy dialektyzmy (wobec małej ilości wyrazów nie warto kusić się o rozgraniczenie tych grup, zresztą niektóre wyrazy, słabo dziś zaświadczone w języku ukraińskim i jego gwarach, jak np. terminy pokrewieństwa i powinowactwa, stały się archaizmami i dialektyzmami zarazem). Można by zaliczyć tu wyrazy: *šwiše* 188, *diwiŕ* 189, *šuryŕ* 189, *d'ityna* (z *d'*) 190, *knež* 197, *knahyňa* — *klahyňa* itp. 198, *ohnyčnyk* 230, *zomkl'a* — *zompl'a* 235, *kujawa* 236; należy tu też stara pożyczka z polskiego *bewza* 237, czy czysto lokalne *bowkun* 212. Por. też niżej o lokalizmach.

Z map semantycznych większość dotyczy terminologii geograficznej. Zwraca uwagę inne niekiedy znaczenie wyrazu na peryferii jego zasięgu, por. np. *kujawa* 236. Częstokroć nazwy terenowe zaznaczone na tych mapach pokazują, że dawniej wyraz był szerzej używany, por. *solotwyna* 213, *zwir* 217, *χοταρ* 227, *pasika* 232, *berdo* 238, *prypir* 240.

Najtrudniej jest określić zasięgi poszczególnych wyrazów. Niestety, materiał z punktów „V” i „Z” jest niekompletny, niekiedy mapy wyrazowe sporządzano na podstawie odpowiedzi na pytanie semantyczne kwestionariusza, wreszcie brak jest często materiałów porównawczych, zwłaszcza dla gwar naddniestrzańskich. Podane poniżej zasięgi wyrazów należy więc traktować raczej jako sygnały, niż jako ostateczne ustalenia. Trzeba się też zastrzec, że za wyrazy lokalne uważam takie, które nie występują w gwarach sąsiednich, niezależnie od tego, czy spotyka się je w gwarach położonych dalej.

Tak więc do wyrazów bojkowsko-łemkowskich należy *d'ityna* z *d'* 190, *bosor*, *bosorak*, *bosoroš* itp. 201 (a AGB tylko w górach zach. Bojkowszczyzny oraz na Słowacji na pograniczu bojkowsko-łemkowskim; na Zakarpaciu radzieckim zasięg nie znany), *bosorkaňa*, *bosorkyňa* itp. 202 (na Bojkowszczyźnie tylko w części środk. i zach., głównie w górach, na Zakarpaciu radzieckim zasięg nieznany), *bača* 204 (w AGB tylko na

pograniczu bojkowsko-łemkowskim na Słowacji), *juhas* 205 (na Bojkowszczyźnie tylko w części zach.), *košar z -š-* 207 (w AGB tylko na pograniczu bojkowsko-łemkowskim na pn. od Karpat), *kosec* 207 (w zasadzie tylko na pd. od Karpat, też na środk. i zach. Zakarpaciu radzieckim, a na pn. od Karpat tylko w kilku punktach w górach), *studnyk* 212 (w AGB tylko na pograniczu bojkowsko-łemkowskim, a na Łemkowszczyźnie tylko w części wschodniej), *χοταρ* 227 (na zach. Bojkowszczyźnie i pograniczu bojkowsko-łemkowskim, a na pd. od Karpat zapewne także poza obszarem AGB).

Z wyrazów wspólnych gwarom bojkowskim i huculskim w niniejszym tomie wystąpiły: *poχresnyk* 191 i *poχresnyča* 192 (w AGB na Bojkowszczyźnie środk. i wsch., na Huculszczyźnie tylko w pasie północnym; występowanie w innych dialektach ukr. nie znane), *legiń* 195 (w AGB w górach na wschodniej Bojkowszczyźnie na pn. od Karpat i na całym obszarze AGB na Zakarpaciu radzieckim), *bereza* 203 (znane także na Bukowinie), *watah* i *wataha* 204 (znane też we wschodniej części Zakarpacia), *žala* 208 (na zach. i środk. Bojkowszczyźnie a także szerzej na radzieckim Zakarpaciu), *nora* 212 (na środk. i wsch. Bojkowszczyźnie, w części Zakarpacia poza terenem objętym przez AGB, także w niektórych gwarach pokucko-bukowińskich), *zwir* 217 (w nazwach terenowych też na pograniczu bojkowsko-łemkowskim i na Łemkowszczyźnie), *škepit'a* 233 (w AGB w zasadzie tylko na środk. Bojkowszczyźnie), *kujawa* 236, *berdo* 238.

Z wyrazów łemkowsko-bojkowsko-huculskich odnotujemy: *solo-twyny* 213 (częściowo tylko w nazwach terenowych; szerzej niż w AGB też na radzieckim Zakarpaciu), *mlaka* 225 (też na pd. skraj gwar nadszańskiej, częściowo też w gwarach naddniestrzańskich), *watra*, *watrysko* itp. 230 (w AGB na pograniczu bojkowsko-huculskim oraz na Słowacji na pograniczu bojkowsko-łemkowskim), *žber* — *žbyr* 239 (nie na całym terenie; częściowo tylko w nazwach terenowych), *prypivir* 240 (na Łemkowszczyźnie nie na całym obszarze; częściowo tylko w n. teren.).

Leksyka łemkowsko-bojkowsko-nadszańska reprezentowana jest przez wyrazy: *molodec* 197 (na pn. od Karpat na zach. Bojkowszczyźnie i na pograniczu bojkowsko-łemkowskim; na Łemkowszczyźnie poza obszarem AGB tylko w jednym punkcie, w wielu punktach w gwarze nadszańskiej), *malodyča* 198 (częściowo na zach. Bojkowszczyźnie, na pograniczu bojkowsko-łemkowskim, na wsch. Łemkowszczyźnie, w pd. i środk. części gwar nadszańskiej), *kňahyňa-klahyňa* 198 (na pograniczu łemkowsko-bojkowsko-nadszańskim i bojkowsko-naddniestrzańskim, dalszy zasięg nieznany), *kšonc* — *kšenc* 210 (tylko na pn. od Karpat, szeroko znany także w innych gwarach ukr.), *žrudlo* itp. 211 (na Bojkowszczyźnie tylko w części zach. i środk. na pn. od Karpat, dalszy zasięg w gwarach ukr. nieznany).

Osobno wymienić trzeba lokalizmy występujące na różnych terenach Atlasu na większym lub mniejszym obszarze: *bowkun* 212 (wąsko lokalne na środk. Bojkowszczyźnie na pn. od Karpat), *trásučka* 223 (na środk. i wsch. Bojkowszczyźnie na pn. od Karpat), *safyna* 224 (w kilku punktach

na zach. Bojkowszczyźnie na pn. od Karpat), *pastó* 229 (na pd. od Karpat, częściowo także poza obszarem AGB), *ohnyčnyk* 230 (na zach. Bojkowszczyźnie na pn. od Karpat), *wuhlara* — *wuhlarka* — *wuhlarysko* 230 (na pograniczu bojkowsko-łemkowsko-nadszańskim na pn. od Karpat), *paśika* 'wyrąb' 232 (na środk. i zach. Bojkowszczyźnie, także na pograniczu bojkowsko-łemkowskim; zapewne znane i na innych terenach), *zomkla* — *zompla* 235 (wyraz bardzo „bojkowski”, choć brak go w części zach. i wsch. Bojkowszczyzny na pn. od Karpat), *bewza* 237 (na Bojkowszczyźnie na pn. od Karpat, lecz nie na całym terenie).

J. R.

SUMMARY

The following volume of the "Linguistic Atlas of the Boikian Dialect" (AGB) presents a new portion of lexical items from the Boikian dialect. These items refer to the various relationships that exist among family members as well as to people and their various professions. The volume also contains some geographical terms. One should, therefore, take heed of the various borrowings that occurred from neighbouring dialects as well as the territorial range that these terms cover. In the places where some interesting geographical term is displayed, though not quite supplied with an adequate number of examples, researchers took into account topomastics; in this way the range of a number of appellatives (common words) were established. The lack of a lexical item is presented on the map only when this fact is recorded in S. Hrabec's and Z. Stieber's notes.

The number provided in the text refers to the map number and comment.

This volume includes only a few borrowings from the Polish language. Among them are: *šwagrowa* and *šwađerka* 'a wife's sister' 188, *šwađer* and *šwagro* 'a husband's brother' 189 (all of these words in Polish derive from the German language), *kšono* 'a priest' 210, *žrudlo* etc. 'a spring' 211, *wuher* etc. 'fallow' 228, *bewza* 'an abyss, a cavity; a place difficult to reach' 237, perhaps *košar* 'a person that mows' (with a soft -š-; compare the literary Ukrainian word *kosar* with a hard -s-) 207.

The most interesting word from this group is *bewza*, undoubtedly a very old borrowing (with the Polish development of the remote -Ź-). Other borrowings took place somewhat later, whereas *šwađer* and its derivatives belong to recent borrowings.

Difficulties arise when one tries to differentiate between the words adopted directly from the Hungarian and Slovak dialects; researchers are not in possession of a sufficient amount of materials concerning the modern and remote spread of these words in the East-Slovak dialects, as well as the Lemkian dialects (for details see the summary to volume III of the AGB). Most of the words, which etymologically derive from the Hungarian language, are borrowings from the Slovak dialects (these items are presented below) e.g. *šowgoryna*, *bosorkaňa*, *bača*, *sabowka*, *χotar* (known in the East-Slovak dialects).

Among the loan-words which derived from the Hungarian language (the majority of which was borrowed through the mediation of the East-Slovak dialects) are: *šowgoryna* and *šowgoryňa* 'a wife's sister' 188, *šowgor* 'a husband's brother' 189 (obviously all of these words are of German origin), *leđin* 'a young unmarried man' 195, *bosor*, *bosoroš* etc. 'a sorcerer, a fortune-teller' 201 and *bosorkaňa* etc. 'a sorceress' 202 (the terms denoting a man-sorcerer or fortune-teller which originated in the Slovakian region are derivatives of the term woman-sorceress), *bača* (the main) shepherd' 204 (the further etymology of this word is unclear), *juhas* 'a shepherd' 205, *sabowka* 'a dress-maker' 206 (a derivative of the term 'tailor' which originated in the Slovakian region; compare East-Slovak *sabol* 'tailor'), *birow* 'chief officer of a village' 209, *towa* 'a place of stagnant water; mud' 224, *χotar* 'the country (together with its houses, fields etc.)' 227, *parlag* 'fallow' 228, *paškw* 'a pasture' 229, *wagaš* 'a clearing in a forest' 232.

There is a number of words that have been borrowed from the Romanian language, e.g. *bereza* 'the leader of carrollers' 203, *watah* 'the shepherd in charge of the farms on the pasture land, the main shepherd' 204, *kňas* 'chief officer of a village' 209, *zwir*

'creek valley' etc. 217, *syhla* 'a forest; mud etc.' 224 and 231, *mlaka* 'a constantly damp meadow' 225, *balega* 'mud' 224, *butyn* 'a clearing in a forest (and the work that it requires)' 232, *rypa* 'a rocky precipice, an abyss' 233, *prypir* 'a steep hill side' 240. It is obvious that among the words mentioned above, one can find lexical items of various origin, yet all of them penetrated into the Boikian region through the Romanian shepherds — the Wallachians (and partly through the Hutsulian dialects).

The words of German origin reached the Boikian region through the mediation of the Polish, Slovak and Hungarian languages (see the remarks made in volume III); compare the above Polish loan-words *śwager* and its derivatives as well as the borrowings from the Hungarian language *šowgor* and its derivatives. As yet, researchers have not been able to establish the way in which the word *šlowk* 'a clearing in a forest' 232 was adopted.

Among the archaic words, which have been preserved in these dialects, are: *šwiśé* 'a husband's sister' 188, *diwiř* 'a husband's brother' 189, *šuryñ* 'a husband's brother' 189, *d'ityna* 'a child' with a soft *d'* (compare the general Ukrainian *dytyna* with a hard *d*-) 190, *knež* 'a bridegroom' 197, *kňahyňa* (and the secondary form *klahyňa*) 'a bride' 198.

It is difficult to establish the range of occurrence of certain words, for the material concerning points „V” and „Z”, as well as the neighbouring dialects is incomplete. In addition, part of the lexical maps were prepared on the basis of semantic questions included in a questionnaire. For example, map 233 (a. *Rypa*, b. *Škapit'a*) was drawn on the basis of answers received to questions about 'a rock'. Considering the lexical items presented below, this work only provides their approximate range of occurrence which, in turn, cannot be treated as something definite.

Among the words that are known in the Boikian and Lemkian dialects are: *d'ityna* (with a soft *d'*-) 'a child' 190, *bosor*, *bosorak*, *bosoroš* (Hungarian borrowings) 'a sorcerer' in the AGB these terms occur in the mountains in the western part of the Boikian region and on the Boikian-Lemkian border in Slovakia (in the Transcarpathian area the range of these words is not known) 201, *bosorkaňa*, *bosorkyňa*, *bosorka* etc. (Hungarian loan-words) 'a sorceress' appearing in the central and western parts of the Boikian region, specifically in the mountains (the range of these terms in the Transcarpathian area has not been identified) 202, *bađa* (a Hungarian loan-word) 'the main shepherd' occurring in the AGB only on the Boikian-Lemkian border 204, *juhas* (a Hungarian borrowing) 'a shepherd' found only in the western part of the Boikian region 205, *košar* (most probably a Polish loan-word) 'a person who mows' known on the Boikian-Lemkian border, north of the main massive of the Carpathian Mountains 207, *kosee* 'a person who mows' basically appears only south of the Carpathian Mountains 207, *šrudnyk* 'a spring' — in the AGB it is found on the Boikian-Lemkian border and in the eastern part of the Lemkian region 212, *χotar* (a Hungarian borrowing) 'the country (together with its houses, fields etc.)' mainly occurs in the western part of the Boikian region and on the Boikian-Lemkian border (its range south of the Carpathian Mountains is not identified) 227.

Among the words, common in the Boikian and Hutsulian dialects, are: *poχresnyk* 'a godson' 191 and *poχresnyča* 'a goddaughter' 192 — both terms appear in the central and eastern parts of the Boikian region, and only in the northern part of the Hutsulian region, *legiñ* (a Hungarian loan-word) 'a young unmarried man' — occurs on the entire AGB Transcarpathian area and north of the Carpathian Mountains — in the mountains of the East-Boikian region 195, *bereza* (a Romanian borrowing) 'a leader of the carrollers' — known also in Bukovina 203, *watah* — *wataha* (Romanian loan-words) 'the shepherd in charge of the farms on the pasture land, the main shepherd' — also found in the eastern part of the Transcarpathian area 204, *žala* 'a woman who works at harvesting' — the term appears in the western and central parts of the Boikian region, though widely known in the Transcarpathian area 208, *nora* 'a spring' — the word occurs in the central and eastern parts of the Boikian

region (and also in the Transcarpathian area that is not included in the AGB), it also appears in some of the Pokutian-Bukovinian dialects 212, *zwir* (a Romanian borrowing) 'creek valley etc.' — names that refer to the terrain are also found on the Boikian-Lemkian border as well as on the Lemkian region 217, *škapit'a* 'a rock, a rocky hill etc.' — in the AGB it is located in the central part of the Boikian region; the lack of data concerning the eastern part of the Boikian region is due to the incompleteness of materials (in addition the data has been collected many years after S. Hrabec's exploration) 233, *kujawa* 'a far away place or a place that is difficult to reach etc.' occurs on the entire Boikian region 236, *berdo* 'a rock; a hillside; an 'abyss' (the lack of data in the eastern part of the Boikian region can be a matter of coincidence) 238.

The following terms can be noted in the Lemkian, Boikian and Hutsulian dialects: *sobotwyna* 'marsh; the source of salty (mineral) water' — partly known only as a place name (the term also appears in other Ukrainian dialects) 213, *mlaka* (a Romanian loan-word) 'a constantly damp meadow' — the term also occurs in the southern outskirts of the San dialect region and in some of the Dniester dialects 225, *watra* and *watryško* meaning 'a place after a fire' — in the AGB they appear on the Boikian-Hutsulian border and on the Boikian-Lemkian border in Slovakia 230, *šber -šbyr* 'a hill, a steep hillside etc.' — the terms do not occur on the entire AGB region; partly known in the place names 239, *prypir* (a Romanian loan-word) 'a steep hillside' — known only in some parts of the Lemkian region; partly it can be found in place names 240.

In the Lemkian, Boikian and San dialects one can meet such terms like: *molodec* 'a bridegroom' which can be surveyed north of the Carpathian Mountains in the western part of the Boikian region and in the eastern outskirts of the Lemkian dialect region, whereas it is widely known in the San dialects 197, *molodyca* 'a bride' — the term appears in the western part of the Boikian region, on the Boikian-Lemkian-San border and in the southern and central parts of the San dialect region 198, *kšahyňa* and *kłahyňa* 'a bride' — noted on the Lemkian-Boikian-San and the Boikian-Dniester borders (the further range is unknown) 198, *šrudko* (a Polish loan-word) 'a spring' — found on the Boikian region only in its western and central parts north of the Carpathian Mountains (the range of occurrence of this term in the Ukrainian dialects is unknown) 211.

The items of local range which appear at various places in the AGB on smaller or larger areas (irrespective of the fact that they can appear also in other Ukrainian dialects; what is important is that they do not occur in the neighbouring dialects) should be discussed separately. Among these items one can find: *bowkun* 'a spring' — a word of a very limited range which appears on a very small scale in the central part of the Boikian region north of the Carpathian Mountains 212, *trasuška* 'a swamp' — in the central and eastern parts of the Boikian region north of the Carpathian Mountains 223, *safyna* 'mud' — found in various places in the eastern part of the Boikian region north of the Carpathian Mountains 224, *pasto* 'a pasture' — south of the Carpathian Mountains (partly it also appears on the area that is not included in the AGB) 229, *ohnyšnyk* 'a place after a fire' — on the western part of the Boikian region north of the Carpathian Mountains 230, *wuhlara*, *wuhlarka* and *wuhlaryško* 'a place after a fire' — located on the Boikian-Lemkian-San border 230, *pašika* 'a clearing in a forest' — in the western and central parts of the Boikian region and on the Boikian-Lemkian border (known also in other places) 232, *zompla* and *zomkla* 'an abyss, a landslip' — found in the western and central parts of the Boikian region 235, *beuza* 'an abyss, a cavity, a place difficult to reach' (Polish loan-words) — appearing mainly in the western part of the Boikian region north of the Carpathian Mountains 237.

Important phonetical phenomena and word-formation variants have been presented on pages 61-62.

INDEKS WYRAZÓW

W indeksie umieszczono wyrazy mapowane; zastosowano tu uproszczoną transkrypcję, wzorując się przy tym na wymowie i pisowni literackiej ukraińskiej. Cyfry umieszczone po wyrazie oznaczają numer mapy (komentarza).

<i>arkuška</i> 193 <i>baba</i> 193 <i>baba, watałska-</i> 193 <i>babka</i> 193 <i>bača</i> 204 <i>badoń</i> 218 <i>badońa</i> 218 <i>baduła</i> 220 <i>bahnycja</i> 224 <i>bahnyna</i> 224 <i>bajura</i> 220, 224 <i>bałega</i> 224 <i>barliń</i> 224 <i>bawkuń</i> 212 <i>berdiwja</i> 234 <i>berdo</i> 234, 237 <i>bereh</i> 235 <i>bereza</i> 203 <i>bewza</i> 220, 237 <i>beznań</i> 218 <i>bezno</i> 235 <i>birow</i> 209 <i>bochwyra</i> 202 <i>bońa</i> 218 <i>boroło</i> 235 <i>bosor</i> 201 <i>bosorak</i> 201 <i>bosorka</i> 202 <i>bosorkańa</i> 202 <i>bosorkun</i> 201 <i>bosorkyńa</i> 202 <i>bosoroś</i> 201 <i>bowča</i> 218 <i>bowkun</i> 212 <i>bowšewa</i> 218 <i>brat, starszyj-</i> 203 <i>bryła</i> 234	<i>bulkot</i> 212 <i>butyn</i> 232 <i>čariwnycja</i> 202 <i>čariwnyk</i> 201 <i>čarodij</i> 201 <i>čelad'</i> 200 <i>čurkajło</i> 212 <i>debča</i> 235 <i>dil</i> 220 <i>dira</i> 220, 226 <i>ditwak</i> 190 <i>dityna</i> 190 <i>diwča</i> 196 <i>diwčyna</i> 196 <i>diweryča</i> 188 <i>diwiť</i> 189 <i>diwka</i> 196 <i>dolyna</i> 216 <i>drahowyna</i> 224 <i>dryhawka</i> 224 <i>dryžočka</i> 224 <i>dučaja</i> 226 <i>dučajka</i> 226 <i>dučawyča</i> 224 <i>dyčawyča</i> 224 <i>dytyna</i> 190 <i>žura</i> 226 <i>žurkało</i> 212 <i>žbyť</i> 239 <i>gdowa</i> 194 <i>giwča</i> 196 <i>giwčyna</i> 196 <i>giwka</i> 196	<i>hdowa</i> 194 <i>hłubiń</i> 218 <i>hłubina</i> 218 <i>hłuboka woda</i> 218 <i>hlybokij potik</i> 218 <i>hotara</i> 227 <i>hruź</i> 224 <i>χotať</i> 227 <i>χresna</i> 192 <i>χresńa</i> 191, 192 <i>χresnyča</i> 192 <i>χresnyj</i> 191 <i>χresnyk</i> 191 <i>iχ milist'</i> 210 <i>jagowdowyna</i> 220 <i>jama</i> 218, 220 <i>jarok</i> 216 <i>jaruha</i> 216, 220 <i>jasli</i> 216 <i>jegomość</i> 210 <i>juhas</i> 205 <i>kabańka</i> 226 <i>kabuška</i> 220 <i>kaluha</i> 220, 224 <i>kaluža</i> 220 <i>kał</i> 224 <i>kałabań</i> 222 <i>kałabańa</i> 218–222 <i>kałabuška</i> 222 <i>kałubańa</i> 222, 226 <i>kałuža</i> 220, 224 <i>kałybań</i> 222 <i>kałybańa</i> 222 <i>kamiń</i> 234

- karnyca* 220
kawaler 195
kawalir 195
kempa 218
klahyňa 198
klubaňa 222
kňahyňa 198
kňehyni, moloda- 198
kňaz 209
knež 197
kobaň 222
kobaňka 222
koladnyk, peršyj- 203
koladnyk, starsyj- 203
kolobana 222
kolobaň 222
kolobaňa 222
kolod'až 214
koľubaňa 222, 226
koľybaň 222, 226
koľybaňa 222
kosar 207
košar 207
koser 207
košerka 193
krajbaba 193
krajbabka 193
krajsbaba 193
krajsbabka 193
krawčyňa 206
kresna 192
kresnowec 191
kresnowka 192
kresnyj 191
kreš 222
krutajlo 219
krutalo 219
krutaňa 219
krutil 219
krutilnyća f 219
krutylo 219
krynyća 212, 214, 215
kšenz 210
kujawa 236
kuwbaň 222

legiň 195
luhowyňa 224

mlaka 220, 225
močar 224
močara 224
moklak 224
mokračka 224

moloda 198
moloda-kňehyni 198
moloda, pani- 198
moloda, panna- 198
molodeč 197
molodyća 196, 198
molodyj 197
molodyj, pan- 197

neteča 224
nora 212

ogur 228
ohnowysko 230
ohnowyšče 230
ohnyčnyk 230
ohnysko 230
ohnyšče 230
opotonka 226
opyť 201
opyryća 202
ozero 224

pan molodyj 197
pan prewelebnyj 210
pani moloda 198
panna 196
panna moloda 198
parenyna 228
paribčak 195
paribok 195
parlag 228
parobok 195
parubok 195
pasenka 229
paslo 229
pasowysko 229
pasowyšče 229
paswysko 229
pašika 232
paškuw 229
peredna swaška 199
peredotyna 216
perelič 228
pereruba 226
peresćijňa 228
perša swaška 199
peršyj koladnyk 203
pip 210
piť 201
piryća 202
plyta 234
počresnyća 192
počresnyk 191

póla 234
połonka 226
połoń 226
polownyk 201
položkyňa 193
porik 220
potik 216
potik, hlybokij- 218
powytuxa 193
pramen 212
preruba 226
prespodňa 235
prewelebnyj, pan- 210
prirwa 235
prišč 218
protub 226
protuba 226
propast' 235
prorub 226
protik 216
prowalyna 235
prowidnyk 203
prowizor 203
pryjma 202
prypir 240
pyrnyća 228

rubaň 232
rubanisko 232
rypa 233

sabowka 206
safyna 226
sestra, žinčyňa- 188
sestra žinky 188
sestra, žonyňa- 188
skala 234, 235
skrajbabka 193
skrutil 219
sohlanky pl 231
solotwynyňa 213
spalenysko 230
spalysko 230
starostiwna 199
starostyča 199
starostyna 199
starošćina 199
staršyj brat 203
staršyj koladnyk 203
staršyj tovaryš 203
staršyj wiwčať 204
stolnie 226
stryj 186

- stryjanka 187
 stryjna 187
 stryna 187
 strop 235
 struja 218, 226
 stryk 186
 stryko 186
 studnyca 212
 studnyk 212, 214
 studna 212, 214
 studynka 212
 swaxa 199
 swasčennyk 210
 swaška 199
 swaška, peredna- 199
 swaška, perša- 199
 swišć 188
 syhlanka 231
 syhla 224, 231
 syhlynka 231
 syhlyna 231
 syhola 231

 šewkyňa 206
 šfagerka 188
 škapati 233b
 škapit'a 233
 škarpi't'a 233
 škepit' 233
 škepit'a 233
 škypyt' 233
 šlowg 232
 šnajderka 206
 šowgor 189
 šowgoryna 188
 šowgoryňa 188
 šowgryna 188
 šowgryňa 188
 šowwačka 206
 šuryń 189
 šwačka 206
 šwađer 189
 šwagro 189
 šwagrowa 188
 šwaherko 189
 šywkynia 206

 tołoka 229
 toń 218, 226
 toňa 218, 226
 topeč 218, 219
 topylec 219
 towa 224
 towarjš, staršyj- 203

 tšasačka 223
 tšasenyca 223
 tšasewyca 223
 tšasowyna 223
 tšasowyna 223
 tšasowyško 223
 tšasučka 223
 tučajka 226
 tuloń 226
 tyxa woda 218

 ubliž 228
 upyr 201
 upyryca 202

 wagaš 232
 walalska baba 193
 watak 204
 wataha 204
 wataško 204
 watra 230
 watrowyšće 230
 watrysko 230
 wdowa 194
 wdowyca 194
 welyka woda 218
 widdanyca 196, 198
 widloħ 228
 wid'ma 202
 wijt 209
 wikno 218, 219, 226
 wit 209
 wiwcař 205
 wiwcař, staršyj- 204
 wiwčaryk 205
 woda, hluboka- 218
 woda, tyxa- 218
 woda, welyka- 218
 wodotič 212
 wodotočyna 220
 wohnyšće 230
 woħwila 202
 woħwylnyk 201
 worož 201
 worožbyt 201
 worožka 202
 worožyla 201, 202
 worožyl'nyk 201
 wpyř 201
 wpyryca 202
 wuhir 228
 wuhlara 230
 wuhlarka 230
 wuhlarysko 230
 wuhor 228

 wuwcař 205
 wybij 220
 wybowl 220
 wyr 218, 219
 yraňa 218, 219
 wyrnyca 228
 wyrnyk 219
 wyrubnyca 226

 zakruta 219
 zakrutanyna 219
 zapad' 224
 zarwa 235
 zarwisko 235
 zasowa 235
 zawisa 224
 zber 239
 zereło 211
 zharyšće 230
 zomkla 235
 zompla 235
 zowyca 188
 zrub 232
 zwir 216, 217

 źrudło 211

 žala 208
 žber 239
 ženci pl 207
 ženčyxa 208
 ženec 207
 ženkyńi 208
 ženyx 197
 žeredło 211
 žereło 211
 žeridło 211
 žerło 211
 žinčyna sestra 188
 žneć 207, 208
 žniwař 207
 žnyca 208
 žnyxa 208
 žnyla 208
 žnywec 207
 žnywjarka 208
 žolob 216
 žonyna sestra 188
 žowkyňa 208
 žridło 211
 žrudło 211
 žurkalo 212
 žurło 211
 žyla 212
 žywkynia 208

WYKAZ MAP

186. Stryj — ukr. дядько по батькові
187. Stryjenka — ukr. дружина батькового брата
188. Siostra żony — ukr. сестра жінки
189. Brat męża — ukr. дівер (брат чоловіка)
190. Dziecko — ukr. дитина
191. Chrześniak — ukr. хрещеник
192. Chrześniaczka — ukr. хрещениця
193. Akuszerka — ukr. акушерка
194. Wdowa — ukr. вдова
195. Kawaler — ukr. парубок
196. Dziewczyna niezamężna — ukr. незаміжня дівчина
197. Pan młody — ukr. молодий на весіллі
198. Panna młoda — ukr. молода на весіллі
199. Starościna weselna — ukr. сваха на весіллі
200. *Čelad'* — znaczenie wyrazu
201. Czarownik — ukr. чарівник
202. Czarownica — ukr. чарівниця
203. Przywódca kolędników — ukr. провідник колядників
204. *Watah i bača* 'kierownik gospodarstwa szalańniczego na hali', 'starszy pasterz owiec' — ukr. завідувач господарства на полонині, 'старший вівчар (чабан)'
205. Juhas (pasterz owiec) — ukr. вівчар (чабан — пастух і доглядач овець)
206. Krawcowa — ukr. кравчиха
207. Żniwiarz — ukr. жнивар
208. Żniwiarka (kobieta pracująca przy żniwach) — ukr. женчиха
209. Wójt (sołtys) — ukr. війт (голова волосної управи)
210. Ksiądz — ukr. священник
211. Źródło — ukr. джерело: *źerdło
212. Źródło — ukr. джерело: inne nazwy
213. *Solotwyna* — występowanie i znaczenie wyrazu
214. Studnia — ukr. криниця (молодязь)
215. *Krynycá* — znaczenie wyrazu
216. Dolina rzeki, potoku — ukr. долина річки, потоку
217. *Zwir* — występowanie i znaczenie wyrazu
218. Głębia w rzece (potoku) — ukr. глибина у річці (потоці)
219. Wir w rzece (potoku) — ukr. вир у річці (потоці)
220. Wybój, kałuża (na drodze) — ukr. вибій, калюжа (на дорозі)
221. *Kalabaña* — znaczenie wyrazu
222. *Kalabaña* — warianty fonetyczne i morfologiczne wyrazu
223. Trzęsawisko — ukr. трясавина: nazwy z rdzeniem *trcs-
224. Nazwy błot i bagien — ukr. назви для боліт та багон
225. *Młaka* — występowanie i znaczenie wyrazu

226. Przerębel — ukr. ополонка
227. *Хотаř* 'obszar wsi itp.' — ukr. 'територія села і т.п.'
228. Ugór — ukr. обліг
229. Pastwisko — ukr. пасовище
230. Miejsce po ognisku (w polu) — ukr. місце, де горів вогонь (у полі)
231. *Sykla* — znaczenie wyrazu
232. Poreba — ukr. зруб
233a. *Ryra* — znaczenie wyrazu b. *Škapit'a* — znaczenie wyrazu
234. Wielki kamień — ukr. великий камінь
235. Przepaść — ukr. прірва
236. *Kujawa* — znaczenie wyrazu
237. *Bewza* — znaczenie wyrazu
238. *Berdo* — znaczenie wyrazu
239. *Žber* — znaczenie wyrazu
240. *Prypir* — znaczenie wyrazu

Cena zł 155.—

PL ISSN 0208-4058
ISBN 83-04-00310-4 całość
ISBN 83-04-01597-8